

MAGYAR TÖRTÉNELMI
EMLÉKEK

ÉRTEKEZÉSEK

PÉNZ, POSZTÓ, PIAC

Gazdaságtörténeti tanulmányok
a magyar középkorról

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi
Intézet

TARTALOM

Előszó	7
--------------	---

A KIRÁLYI HATALOM SZEREPE A GAZDASÁGI ÉLETBEN

CSERMELYI JÓZSEF: A soproni ispánság és városkapitányság késő középkori elzálogosításai	11
KÁDAS ISTVÁN: Nógrád megye adójegyzéke 1457-ből	31
C. TÓTH NORBERT: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése	83
TÓTH CSABA – V. SZÉKELY GYÖRGY: Pénzleletek a középkori Magyarországon (1000–1437/1440)	149
KÖRMENDI TAMÁS: Zsigmond király heraldikai reprezentációja a pénzein.	167
WEISZ BOGLÁRKA: A tárnokmester jogköre az Anjou-korban	181
DRASKÓCZY ISTVÁN: Belkereskedelem és sókamarak a 15. század második felében	201
LŐVEI PÁL – WEISZ BOGLÁRKA: A gazdaság- és pénzügyigazgatás szereplőinek szórványos síremlékei a középkori Magyarországon	217

A VÁROSOK SZEREPE A GAZDASÁGI ÉLETBEN

ZSOLDOS ATTILA: Károly és a városok	267
SZENDE KATALIN: Mennyit ér a kiváltság? Városprivilegiumok kibocsátása és rendelkezéseik betartása I. Károly alatt	285
KOVÁCS VIKTÓRIA: A pozsonyiak vámmentessége az Anjou- és a Zsigmond-korban	341
SKORKA RENÁTA: A budai jogkönyv lerakatra vonatkozó artikulusainak keletkezési története	367
NYÁRÁDI ZSOLT: Régészeti nyomok Székelyudvarhely piacteréről ...	383
BENDA JUDIT: Marhakereskedelem és mészárszékek a késő középkori Budán, Pesten, Óbudán	407
MORDOVIN MAXIM: Sziléziai posztó Magyarországon a régészeti leletek tükrében	439
PÉTERFI BENCE: Egy hajdani „locus communior” és ami belőle megmaradt. Graitos kerámia az Árpád-kori Óbudán	457
ARANY KRISZTINA: A cipész, a céhszolga és a szövőmester. Magyar származású családfők Firenzében az 1427. évi firenzei Catasto anyagaiban	495
Abstracts	515
Földrajzi- és személynévmutató	545

A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése¹

A Jagelló-ház uralkodói hatalmának jellemzésére általában II. Ulászló király ragadványnevét – Dobře (dobzse, azaz jól van) –,² míg az államháztartás helyzetére a köztudatba is kiirthatatlanul beépült és tragikomikusnak mondható „Lacikonyha” kifejezést szokás használni.³ Ráadásul mindennek – látszólag – még alapja is lehetne. Összevetve egymással I. Mátyás és II. Ulászló, illetve II. Lajos király éves bevételeit, kiáltónak tűnik a különbség: amíg Mátyás király éves jövedelme elérte, sőt meghaladta a 600 ezer forintot és akár 800 ezer is lehetett, addig Ulászlónak a legjobb éveiben is jó, ha ennek a fele, de legtöbbször alig harmada jött össze.⁴ Mátyás király jövedelmeit a vonatkozó jegyzékek hiányában – joggal – a külföldi követjelentések alapján becsülték

* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia – Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Szegedi Tudományegyetem – Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Medievisztikai Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa.

1 A tanulmány – amelynek elkészítését az OTKA K 100749. számú pályázata támogatta – megírásához nyújtott tanácsaikért e helyütt szeretnék köszönetet mondani Lakatos Bálintnak és Mikó Gábornak.

2 Vö. *Fógel József*: II. Ulászló udvartartása (1490–1516). Budapest 1913. 27.; *Neumann Tibor*: Slabý král, či oběť okolnosti? Vladislav II. z maďarského pohledu. Dějiny a současnost 1. (2012:4) 40–43.; *Oborni Teréz – Varga Szabolcs*: A béke mint a hatalmi propaganda eszköze Jagelló (II.) Ulászló és Szapolyai (I.) János uralkodása idején. In: A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Szerk. Baráth Magdolna, Molnár Antal. Budapest–Győr 2012. 258.

3 *Heltai Gáspár*: Krónika az magyaroknak dolgairól. Sajtó alá rendezte Kulcsár Margit, a bevezetőt Kulcsár Péter írta. Budapest 1981. 448.

4 Vö. *Fraknói Vilmos*: II. Lajos és udvara. Történeti rajz. Budapest 1878. 25–27.; *Fógel J.*: II. Ulászló i. m. 14–23.; *Fógel József*: II. Lajos udvartartása 1516–1526. Budapest 1917. 10–15.; *Tokay Lajos*: Magyarország kormányzata a Jagelló-korban. Békés 1932. 140–141.; *Hermann Szusanna*: Az államháztartás és a pénz értéke a Mohács előtti Magyarországon (Megjegyzések Thurzó Elek költségvetési előirányzatához). Századok 109. (1975) 333.; *Engel Pál*: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. Budapest 2001. 295.; *Kubinyi András*: Magyarország hatalmasai és a török veszély a Jagelló-korban (1490–1526). In: Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében. Szerk. Zombori István. Budapest 2004. 123–124.; *Kenyeres István*: Uradalmak és végvárak. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban. Budapest 2008. 361–362.; *Gyöngyössy Márton*: A kamara haszna a késő középkorban. In: Pénztörténet – Gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára. Szerk. Bessenyei József, Draskóczy István. Budapest–Miskolc 2009. 145. (Zsigmond, V. László és Mátyás jövedelmei), 149.; *Draskóczy István*: A királyi jövedelmek a 16. század elején Magyarorszá-

meg. A Jagelló-uralkodók jövedelmeinek a meghatározására viszont eddig – a fennmaradt számadások, illetve számadástöredékek ellenére – szintén a külföldi, elsősorban a Velencei Köztársaság budai követeinek és ügyvivőinek jelentései szolgáltatták az alapot.⁵ Ennek révén az a felemás helyzet állt elő, hogy miközben az 1490 és 1526 közötti évekből maradt fenn a legtöbb ilyen típusú forrás, a korábbi szerzők azokat – kivéve az 1494/1495. évi számadáskönyvet – nem ismert okok miatt figyelmen kívül hagyták a korszak jövedelmeiről készített becsléseikben. Ma viszont már tudjuk, hogy II. Ulászló király uralkodása első harmadában (1490–1496), amikor hatalma még korántsem volt szilárd, legalább kilencszer vetett ki adót (illetve szavaztatta meg az országgyűléssel), aminek következtében 1492-től 1496-ig (a vizsgált időpontig) „éves szinten nagyságrendileg nem 200, hanem inkább 300 ezer forint jövedelme származhatott a rendkívüli adóból”.⁶ Ehhez természetesen hozzászámítandó még a királyi „rendes” bevételekből származó jövedelem is. Mindez a szegény és gyámoltalan uralkodó képével egyáltalán nem vág össze. Az elmentmondás feloldása csak az okleveles források szisztematikus átvizsgálásával valósulhat meg.

A jelen tanulmányban egyetlen esztendő, az 1522-es év bevételeit és kiadásait tárom fel. Ezen év pénzügyi viszonyainak vizsgálata mellett az szól, hogy egyfelől ebből az évből a téma szempontjából fontos források nagy része nyomtatásban már megjelent,⁷ illetve a többi a jelen dolgozat Függelékében közlöm. Másfelől fennmaradt a Thurzó Elek királyi kincstartó által 1523 áprilisában készített „költségvetési előirányzat”, amely – Hermann Zsuzsanna mértékadó megállapítása szerint – „összeállításának módszeréből következően, az eltelt, vagyis az 1522-es év ténylegesen behajtott jövedelmeit (és talán valóságos kiadásait) jelzi”.⁸ Végül, de nem utolsósorban, hiányosan ugyan, de ismerjük a rendi kincstartók számadásait is, amelyek alapján következtethetünk a rendkívüli adóból (és a kamarahasznából) befolyt jövedelmekre és az azokból fizetett kiadásokra.⁹

gon. Szempontok bányászatunk és külkereskedelmünk történetéhez. In: *Historia critica*. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből. Szerk. Manhercz Orsolya. Budapest 2014. 76–78.

5 Lásd *Balogh István*: Velencei diplomaták Magyarországról (1500–1526). Forrástanulmány. Szeged 1929.

6 *Neumann Tibor*: Királyi hatalom és országgyűlés a Jagelló-kor elején. In: *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Szerk. Dobszay Tamás, Forgó András, Ifj. Bertényi Iván, Pálffy Géza, Rácz György, Szijártó M. István. Budapest 2013. [2014.] 53.

7 *Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523)*. Közzéteszi C. Tóth Norbert. Budapest 2010. (a továbbiakban Helytartói oklt.)

8 *Hermann Zs.*: Államháztartás i. m. 307., táblázatos magyar kivonata: 328., 330., facsimiléje: 314–315. oldalak között. – A jegyzék latin nyelvű teljes kiadását lásd Helytartói oklt. 256–258.

9 Helytartói oklt. 238–247., 250–255.; DL 26 285 (Függelék 24. sz.).

Egy kis historiográfia

Mielőtt rátérnék a számadások elemzésére, érdemes röviden felvillantani a korábbi szakirodalom álláspontját a mondott év adóbevételeiről. A korszak legrészletesebb összefoglalását nyújtó Szabó Dezső a következőképpen jellemezte a helyzetet: „A[z 1521. évi Erzsébet-napi országgyűlési – *kiegészítés tőlem*: C. T. N.] törvényből természetesen legfontosabb volt annak végrehajtása. A dieta két hónapnyi időt enged erre [értsd az adó behajtására], úgy hogy legkésőbb 1522. február 22-éig [a törvény szerint pünkösdi ünnepéig,¹⁰ azaz június 8-ig – *kiegészítés tőlem*: C. T. N.] végre kell hajtani a decretum minden egyes intézkedését. Semmi adatunk nincsen arra, hogy ki tudnánk mutatni ennek a rendelkezésnek megtartását. A mikor 1522 elején Lajos Csehországba akar menni, a főnemesség arra való hivatkozással törekszik őt úttjáról lebeszélni, hogy ez esetben senki sem fizetné az adót. Nincs okunk feltenni, hogy az arisztokratia rosszul ismerte volna az ország hangulatát. A megyék tényleg nem nagyon siettek az adó behajtásával, a király hiába sürgette gyorsabb beszédését. A papság még kevésbé tartotta a fizetést sürgös köteleességének. Hozzájárult ezekhez, hogy a két főkapitány, a nádor és a vajda közt felbomlott az 1519 óta tartó jó viszony, s noha ez rövid ideig tartott, mégis súlyos következményekkel járt. Kiszámították, hogy a megajánlás szerint öt millió [! – C. T. N.] aranynak kellett volna befolynia és mindössze csak 45747 forintot tudtak összeszedni. A nemesség nem teljesítette ajánlatát; a mi adót pedig a védelem nélkül állóktól be tudtak szedni, azt azok sikkasztották el, a kiknek kezén keresztül ment.”¹¹ Szabó Dezső megállapítását azonban kortárs forrással szembeesítve nagy mértékben árnyalni lehet, már amennyiben a Hain Gáspár által összeállított lőcsei krónikában ezzel némiképp ellentétes híradást találhatunk: „Aki sokat adott, sokat vesztett, mert a pénz az országnak nem hozott hasznot, a szegény nép adott, a nemesség meg a papok nem kevésbé, tehát a határozatot betartották. Minderre azért került sor, mert a király gyermek volt és nem volt jelen. Bátori István nádor és Thurzó Elek kincstartó nagyravágyásából, elbizakodottságából, sőt zsarnokságából lett így.”¹² Mi lehet az igazság? Mielőtt azonban a kérdésre választ adnék, röviden ki kell térnem az 1521. évi előzményekre is.

10 Vö. 16. tc. Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár, I. 1000–1526. évi törvénycikkek. Fordították és jegyzetekkel ellátták Nagy Gyula, Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen, magyarázatokkal és utalásokkal ellátta Márkus Dezső. Budapest 1899. (a továbbiakban CJH) 792–793.

11 Szabó Dezső: A magyar országgyűlések története II. Lajos korában. Budapest 1909. 52–53.

12 Szepességi avagy lőcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára összeállította Hain Gáspár. A kötetet szerkesztette, jegyzetekkel ellátta és az utószót írta Véber Károly. Budapest 1988. (a továbbiakban Lőcsei krónika) 29.

„A pénzreform”

A török Nándorfehérvár elleni támadásának hírére II. Lajos király és tanácsadói a bevételek és ezzel együtt a katonai potenciál növelése végett – ideiglenesen – pénzrontással/pénzrontást kívántak segíteni/bevezetni. Ezért még a táborba szállás előtt Budán, valamikor 1521. július 16-át megelőzően¹³ úgy határoztak, hogy az eddigi 1/100 aranyforint értékű dénárokkal szemben csak feleakkora ezüstfinomságú (8 helyett 4 latos), de névértéken a korábbival megegyező dénárokat fognak veretni. Az új pénz verésének felügyeletével Thurzó Elek főkamarást, egyúttal körmöci kamaraispánt bízta meg az uralkodó. Nándorfehérvár, Szabács és Zimony várainak elvesztése után az Erzsébet-napra összehívott országgyűlésen természetesen a *nova moneta* ügye is napirendre került, hiszen a rendek most értesülhettek annak bevezetéséről. Megtanácskozva a kérdést, e témában is határozatot hoztak. Döntésük értelmében az uralkodónak tovább kellett veretnie a dénárokat, hogy abból a királyi kincstárnak minél nagyobb haszna legyen, ám azzal a megszorítással, miszerint mihamarabb vonják ki azt a forgalomból (14. tc.).¹⁴ Az új pénzt első sorban a budai kamarában verték, de még 1521 folyamán engedélyt kapott Körmöcbánya, Kassa, majd – az újabb adatok alapján¹⁵ – 1522-ben Nagybánya/Asszonypataka, 1523-ban pedig Nagyszeben és talán¹⁶ Besztercebánya is.¹⁷ Az új pénz az első, azaz az 1522-es évben – noha nem mindenhol akarták elfogadni¹⁸ – beváltotta a hozzáfűzött reményeket, és „pénzhez jutatta a királyt”.¹⁹ Az 1521-es pénzreform (-rontás) hatásait eddig mindenki középtávon vizsgálta: azaz a pénz értékének devalválása teljesen szétiláta a Mohács előtti Magyar Királyság pénzügyi helyzetét. A fő hangsúly a reform elhibázott voltára esett, de mindez a pár évvel későbbi helyzet alapján hangzott el. Éppen ezért a jelen tanulmányban az 1521-es reform közvetlen, azaz az 1522-es év adóbevételeire gyakorolt hatását kívánom előtérbe állítani,²⁰ annál is in-

13 Legújabban lásd *Simon Zsolt*: A zágrábi pénzverde 1525. évi számadása. Adatok az 1521. évi pénzreform történetéhez. Századok 144. (2010) 437.

14 CJH I. 792–793.

15 Helytartói oklt. 73.

16 Thurzó Elek 1522. december 31-én Besztercebányáról írt levelet a helytartóhoz (Helytartói oklt. 161–163.), látogatása véleményem szerint összefügghet a pénzverés(i folyamat) megindításával. Vö. C. Tóth Norbert: A királyi pár Csehországban 1522–1523. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk. Bagi Dániel, Fedeles Tamás, Kiss Gergely. Pécs 2012. 91–92.

17 Minderre lásd *Simon Zs.*: A zágrábi pénzverde i. m. 437., 439., 441. 1524-től még több helyen indult be a nova moneta verése.

18 Például Pozsonyban (Helytartói oklt. 88.).

19 *Hermann Zs.*: Államháztartás i. m. 314.

20 Érdemes ugyanakkor felhívni a figyelmet arra a forrásra, amely az esztergomi érsek 1522. és 1523. évi pisetum jövedelmét tárgyalja; eszerint a korábbi évben 8371 forint 53,5 dénár, 1523-ban pedig 10 040 forint és 52 dénár folyt be (DF 278 988), azaz az eddigi irodalom állítása ellenére nem egyértelmű, hogy csökkent volna a pénzverés haszna.

kább, mivel az új pénzügypolitika (pénzrontás) elsődleges célja éppen az volt, hogy a várt nagyarányú török támadást a kincstár feltöltése révén felfogadható (zsoldos)katonákkal elhárítsa.

I. Az adó 1522. évi adminisztrációja

Az adóalap

Az 1521. évi Erzsébet-napi országgyűlés határozata értelmében mindenkire – kivéve a nemeseket – és mindenre (2–9. tc.) egy forint (1., 10. tc.) adót vetettek ki,²¹ amelyet a következő év pünkösdjéig kellett behajtani.²² Am Verbóci számadásából egyértelmű, hogy ő 75 dénár adóról számolt el.²³ A helyzet megfejtése a következő: az országgyűlésen a portánként fizetendő kamara-haszna (*lucrum camare*) húszdénáros összegét felemelték 25 dénárra, amelyet Thurzó Elek királyi kincstartónak adtak át, és ehhez jött még a rendkívüli adó (*contributio, subsidium*): a kettő együtt volt egy forint, amelyet füstönként (*fumatim*) kellett fizetni (15. tc.).²⁴ De nézzük meg, mit mondanak forrásaink az adóalapról (lásd a 1. táblázatot).

1. táblázat. Az adóalap 1522-ben

az adóztatás módja	időpont és kibocsátó	a forrás
contributio ... fumatim ... persoluta	1522. II. 14. országos kincstartók oklevele	Helytartói oklt. 27.
presentem subsidium solum secundum fumos a domibus	1522. IV. 25. zólyomi várnagy levele	Helytartói oklt. 66.
contributio presens per fummos dicata	1522. V. 14. helytartói parancslevél	Helytartói oklt. 78.
pecunias fumatim iuxta limitationem et connumerationem ... factam dicatas et connumeratas	1522. VI. 15. helytartói parancslevél	Helytartói oklt. 96.
de presenti contributione sew subsidio fumatim dicato	1522. VI. 23. zólyomi várnagy levele	Helytartói oklt. 100.

21 CJH I. 788–791.; lásd még például a Sáros megyei adószedők 1522. július 8-i nyugtáját Bártfa városa részére (DF 218 085 [Függelék 11. sz.]).

22 Lásd Ráskai Gáspár és Verbóci István országos kincstartók 1522. február 24-i kötelezvényét (Helytartói oklt. 33–34.).

23 Helytartói oklt. 241–242. (IV. sz.).

24 CJH I. 792–793.; vö. *Thallóczy Lajos*: A kamara haszna (*lucrum camarae*) története. Budapest 1879. 112.; *Szabó D.*: II. Lajos-kori og. i. m. 49.; *Hermann Zs.*: Államháztartás i. m. 332.; *Gyöngyössi M.*: Kamara haszna i. m. 149.

az adóztatás módja	időpont és kibocsátó	a forrás
dicatores presentis contributionis ... per fumos dicite et connumerate	1522. VI. 25. Veszprém megyei adószedők nyugtája	DL 68 531, vö. Helytartói oklt. 103.
unum florenum fumatim exigendum	1522. VI. 26. király levele	Helytartói oklt. 104.
presenti taxa ratione fumus	1522. VII. 8. Sáros megyei adószedők nyugtája	DF 218 085 (Függelék 11. sz.)
de presenti dicatione et connumeratione ratione fumus	1522. VII. 26. Sáros megyei adószedők nyugtája	DF 229 691 (Függelék 13. sz.)
de pecuniis ... contributionis per fumos sew fumatim exactis	1522. VII. 27. Győr megyei adószedők levele	Helytartói oklt. 119.
contributionem ... per fumos ... dicatam et connumeratam; universas pecunias prescripti subsidii fimalis	1522. VIII. 30. helytartói parancslevél	Helytartói oklt. 134.
de presenti subsidio fumatim	1522. IX. 10. Abaúj megyei adószedő	DF 271 092 (Függelék 16. sz.)
de et super dica unius florenis ... per portas numerati et dicati	1523. III. 15. u. Máramaros megyei ispán nyugtája	DL 86 757 (Függelék 19. sz.)

Mint az a táblázatban felsorolt adatokból kiolvasható, az adó alapja és beszedése valóban füstönként történt. Ugyanakkor az is elmondható, hogy az adó kivetése ugyanúgy történhetett, mint a korábbi években. Solymosi László az általa feldolgozott 1488. évi Veszprém megyei adójegyzék alapján arra a megállapításra jutott, hogy 1488-ban a „porta nem általában telket, hanem háztartást jelent”,²⁵ függetlenül attól, hányan élnek rajta.²⁶ Az 1521. évi országgyűlésen adóalapként meghatározott „füst” megegyezik a korábbi adókivetési alappal. Mindezt megerősítheti Bars megye 1521. évi töredékes adólajstroma is. A (Födemesi) Szobonya Imre szolgabíró által írásba foglalt szöveg minket érdeklő része így hangzik: „*unius ortonis comitatus Barssiensis ratione posita cum comitibus eiusdem comitatus et sunt porte sive fumi trecenti tres.*”²⁷ Azaz egy évvel korábban Bars megyében a portát és a füstöt szinonimaként használták. Tehát mindezek alapján kétségtávol kijelenthető, hogy az 1522-ben

25 Solymosi László: Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószám-adások. In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk. Madarász Lajos. Veszprém 1984. 129.

26 Solymosi L.: Veszprém i. m. 168.; vö. még Kubinyi András: Az alföldi megyék jobbágyportaszáma a középkor végén (A középkorvégi népesség meghatározásának problémái). In: Falvak, mezővárosok az Alföldön. Szerk. Novák László, Selmeczi László. Nagykőrös 1986. 284.

27 DL 72 769; idézi Kubinyi A.: Alföldi porták i. m. 284. 24. jegyzet.

szedett adó alapja az eddig is szokásos füst vagy porta volt. Az adót ezúttal a szabad királyi városokban is beszedték (vö. 1521. évi tv. 1. tc.); az elv ugyanaz volt – amint azt a lőcsei évkönyvben megfogalmazták: „minden ház után, ahol a füst kiszáll, legyen az falun, községben vagy városban, akár a királyé, a királynéé avagy más uraságé, 1-1 frt.”²⁸ –, mint a jogilag jobbágyok esetében.

Az adó kirovása és beszédése

A törvényben az adószedés módját is lefektették: az adó kirovását és beszédését megyénként két-két nemesnek kellett elvégeznie; a beszedett pénzből az ispánok, alispánok és a szolgabírák nem kaphattak. Meghatározták az adószedők fizetését is: a nagyobb megyékben 50, a közepesekben 32, a kisebbekben pedig 25 forintot kaphattak ketten együtt (21. tc.). Ezt a jelek szerint azonban nem mindenhol tartották be: így például Máramaros megyében az adószedőkön kívül az alispánok és a szolgabírák is kaptak „fizetést”, amelyet levontak a megyei adóból (*demptis florenis centum et tribus, quos hiidem pro ipsorum sallariis, expensis iudicium nobilium quoque et vicecomitum istius eiusdem comitatus sallariis similiter recepissent et distribuissent*).²⁹ Az adószedőknek a megye előtt esküt kellett tenniük, hogy feladataikat híven teljesítik; a beszedett adót a megye előtt kellett beszolgáltatni az adószedőknek, majd azoknak elküldeni az országos kincstartóknak, akik erről nyugtát adtak (22. tc.). Az így beszedett adót két-két báró és nemes őrizetére bízta, akiket az ország mindkét dunai (ti. dunáninnyi és dunántúli) részéből kellett megválasztani. Az adót a *banderiatus* uraktól és a *decempersonáktól* is be kellett hajtani, de ha táborba kívántak szállni, akkor e pénzből fizették őket. A kincstartók az összegyűlt segélyből, amelyet az ország közepén álló várban kellett őrizniük, kötelesek voltak fizetni a két királyi főkapitány – Bátori István nádor és Szapolyai János erdélyi vajda – által felfogadott zsoldosokat (23. tc.). Végül meghagyták a kincstartóknak, hogy álljanak állandó összeköttetésben a főkapitányokkal, hogy rögtön küldhessék a pénzt részükre (26. tc.). Mindemellett persze további pénzforrásokat is kerestek (36–37. tc.),³⁰ jóllehet azok beszédéséről nincsenek információink. Elvi szinten tehát így nézett ki az 1522. évi adószedés gépezete. Forrásaink révén azonban lehetőségünk nyílik arra, hogy a törvény gyakorlati megvalósulását is megvizsgálhassuk és bepillantunk az 1522-es év pénzügyi „boszorkánykonyhájába”.

28 Lőcsei krónika 24.; vö. Bártfa és Eperjes városok adónyugtáival (DF 218 085 [Függelék 11. sz.], DF 229 691 [Függelék 13. sz.]).

29 DL 86 757 (Függelék 19. sz.).

30 CJH I. 794–799.; mindezt lásd még Szabó D.: II. Lajos-kori og. i. m. 48–51.

Az új királyi kincstartó

Az 1521. évi Erzsébet-napi országgyűlés alatt vagy nem sokkal utána történhetett meg Bátori András kincstartó³¹ leváltása és Thurzó Elek kinevezése³² is. A váltás minden bizonnyal összefüggésben állt a pénzreformmal, amelynek gyakorlati végrehajtója éppen Thurzó volt.³³ A jelek szerint Bátori András megkapta az újraindított asszonypataikai/nagybányai kamara vezetését, illetve ennek révén a pénzverés jogát.³⁴ A hivatalba lépő új kincstartó 1522. január elején hozzálátott feladatainak megvalósításához, ennek egyik korunkra maradt dokumentuma a mai szóval kézbesítési könyvnek nevezhető 16 oldalas papírfüzet.³⁵ A jegyzék a következőképpen néz ki: elől szerepel(nek) a megye vagy megyék neve(i), továbbá azoknak a személyeknek a neve, akik külön kaptak levelet, majd következik a dátum és annak a személynek a neve, akivel a levelet elküldték. Természetesen igyekeztek úgy csoportosítani a kézbesítendő levelek címzettjeit, hogy a feladat minél kevesebb „küldönc” által megoldható legyen. A küldönc szó idézőjelek közé tételét az indokolja, hogy a levélvivők nemcsak Thurzó servitorai (Horvát János, Mihály), különböző urak emberei (például a nádoré: Révai Ferenc, Zalai Bernát, illetve a váci püspöké: Vas Mihály), királyi ifjak, palotások (Pöstyéni László, Sárkány Bernát, Vas Péter), előkelő nemesek (Désházi István, Tahi János) voltak, hanem éppenséggel nagyurak is (Csebi Pogány Zsigmond, Perényi István).³⁶ Végül voltak olyanok is, akik személyesen budai tartózkodásuk alatt kapták meg a részükre vagy éppen valamelyik megye részére átadandó levelet. Így például január 5-én kapta meg levelét a kincstartó emberétől Perényi István, Sárkány Ambros, Ráskai Gáspár, Ország Ferenc, Bátori András és Battyányi Benedek.³⁷ A felsoroltak közül Perényi István egyúttal átvette Borsod, Abaúj, Zemplén, Gömör, Torna és Sáros megyék, továbbá Perényi Gábor, Pálóci Antal, Kompolti Ferenc, Homonnai Ferenc és Rozgonyi István részére szóló leveleket is.³⁸ (Természetesen nem ő volt az egyetlen, aki kétféle minőségében is megjelenik a

31 Kincstartósága 1521. szeptember 24. (Agárdi Péter levele Bátori András feleségéhez, amely szerint: hodie dominus noster gloriosus thesauratus regius pronunciat est, [...] In consecutione enim thesaurariatus dominus noster gloriosus multa opera mariti vestri usus – DF 218 170) és november 24. (DF 245 798) között adatolható (vö. *Soós Ferenc*: Magyarország kincstartói 1340–1540. Budapest 1999. 62.). – Elődje, Várdai Pál 1521. szeptember 8-án (DF 247 690) még, utóda, Thurzó Elek 1522. január elején (Helytartói oklt. 231.) már hivatalban volt.

32 1521. november 19-i, Budán kelt levelében még királyi főkamárásnak és körmöci kamárásnak írja magát (DF 271 084).

33 *Simon Zs.*: Zágrábi pénzverde i. m. 435–437.

34 Helytartói oklt. 73., 257/22. sor.

35 *Bónis, György*: Ständisches Finanzwesen in Ungarn im frühen 16. Jahrhundert. In: *Nouvelles études historiques publiées à l’occasion du XIIe Congrès International des Sciences Historiques par la Commission nationale des historiens hongrois I.* Budapest 1965. 96.

36 Helytartói oklt. 231–235. (I. sz.).

37 Helytartói oklt. 232/13. sor.

38 Helytartói oklt. 233/20. sor.

listában, ilyen volt még Désházi István.³⁹⁾ A címzettek egyébként két levelet kaptak: az egyik a királynak felajánlott segély (*Missio litterarum in facto presentis subsidii regie maiestatis oblati*), azaz az adó ügyében, a másik ennek a levélnek egyfajta kiegészítése lehetett, azaz végrehajtási utasítás, amely csak a megyei nemességhez szólt, és a szegényebbek adózása ügyében (*Missio litterarum ad comitatus nobilium, ut diciores, qui inter eos essent, pro pauperioribus subsidium exolvant*) íródott. A korunkra nem maradt levelek nyilván részletesen, az országgyűlés határozatai nyomán ismertették az adó nagyságát, beszédési módját, az érintettek körét, valamint hogy kinek kell átadni a pénzt. A levelek megérkezése és átvétele után kezdődhetett meg az igazi munka.

Az adószedési kerületek

Az országgyűlés vége felé, 1521. december elején választhatták meg a négy országos vagy rendi kincstartót (*thezaurarius regni*) is,⁴⁰⁾ még pedig a törvény szerint két-két bárót és nemeset: Kanizsai Lászlót és Essegvári Ferencet – egyébiránt a Szapolyaiak pápai várnagyát⁴¹⁾ – a Dunától nyugatra, míg Ráskai Gáspárt és Verbőci Istvánt a Dunától keletre eső részre nevezték ki. A két országrészben működő kincstartók a jelek szerint – noha erre csak a mai Dunántúlról vannak adataink – maguk is megosztották kerületüket: Kanizsai László adminisztrálta Vas, Zala, Somogy, Tolna, Baranya és Solt megyék,⁴²⁾ míg Essegvári Ferenc Sopron,⁴³⁾ Győr,⁴⁴⁾ Veszprém,⁴⁵⁾ Esztergom,⁴⁶⁾ Fejér⁴⁷⁾ és valószínűleg Moson megyék adóját. A Dunától északra és keletre eső területeket Ráskai és Verbőci szintén megosztotta. E páros esetében azonban már nehezebb dolgunk van, mivel kettőjük közül csak Verbőci István számadásai maradtak fenn, jöllehet ezek alapján is sikerül körzeteik meghatározása. Minden valószínűség szerint Verbőci kezéhez futott be az adó Pozsony, Nyitra, Trencsén, Komárom, Turóc, Zólyom, Hont, Nógrád, Gömör, Borsod, Heves, Pilis, Pest, Heves, Külső-Szolnok, Csongrád, Bodrog, Bács, Torontál, Temes, Csánád, Arad, Zaránd, Békés, Bihar, Szabolcs, Szatmár, Közép-Szolnok és Krasz-

39 Helytartói oklt. 232/12., 15. sorok.

40 Nem először történt ez a Jagelló-korban: 1511-ben Szentpéteri László és Telegdi István, 1519-ben Szobi Mihály és Paksi János voltak a rendi kincstartók (*Bónis, Gy.: Ständisches Finanzwesen i. m. 88., 91.*).

41 1517. február 14. (DL 68 500) – 1526. augusztus 5. (A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek [1458–1526]. Közreadja Neumann Tibor. Budapest 2012. 530.); vö. még *Horváth Richárd: Pápa és a Szapolyaiak* (Pápa szerepe a Szapolyai várbirtokok között a kései középkorban). Pápa 2016.

42 Helytartói oklt. 243–247. (V–VII. sz.); DL 26 285 (Függelék 24. sz.); vö. *Bónis, Gy.: Ständisches Finanzwesen i. m. 98–99.*

43 DL 26 285 (Függelék 24/9. sor).

44 Helytartói oklt. 119.

45 Helytartói oklt. 103. (vö. DL 68 531); DL 68 527 (Függelék 4. sz.).

46 DL 68 536 (Függelék 15. sz.).

47 DL 68 540 (Függelék 20. sz.).

na megyék területéről.⁴⁸ Kizárásos alapon a maradék megyék, azaz Bars, Árva, Liptó, Szepes, Sáros, Torna, Abaúj, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros Ráskai Gáspár illetékességi körébe tartozott. Mindezek alapján a négy kincstartó körzetében megismert megyék száma 52 (lásd a térképet⁴⁹). A kézbesítési jegyzékben azonban még további két megye, Valkó és Pozsega is szerepel, de nem tudjuk, hogy ennek adóját ki adminisztrálta. A késő középkori Magyarország további három megyéje,⁵⁰ Szerém, Keve és Krassó már az adófizetésről sem kapott levelet. Az összesen öt megye hiányzásának oka a korábbi,⁵¹ illetve az előző évi török pusztításokban keresendő. Ennek következtében óriási mértékű károkat szenvedtek, és nem mellékesen az utóbbi három megye már régebb óta nem működött ténylegesen. A dunáninneni és dunántúli felosztás alapját nem tudjuk, mi képezte, de egy biztos: semmi köze sem volt a kamarahaszna-szedési kerületekhez, sem pedig azon négy kerülethez, ahonnan a köznemesi ülnököket kellett választani.⁵² Az ország területének illetén megosztását inkább az adott megyékben fekvő adóegységek hozzávetőleges száma alapján határozhatták el. A fentiekén túl további kérdés, hogy Szlavóniában és Erdélyben hogyan zajlott az adószedés, mivel az 1521. évi Erzsébet-napi országgyűlésen hozott törvény 27. törvénycikkelye szerint elvileg mind Szlavóniában, mind Erdélyben ugyanúgy kellett adózni, mint a szorosan vett Királyság területén.⁵³ Amíg azonban az előbbinél legalább annyit tudunk, hogy volt adószedés – Varasd megyének az adója negyedrészt Battyányi Benedeknek kellett átadnia⁵⁴ –, addig az utóbbi esetben ennél némileg bonyolultabbnak tűnik a helyzet. Egy biztosnak látszik: amennyiben Erdélyben beszedték az adót – aminek semmilyen akadályát nem látom –, az rögtön, az országos kincstartók közbejötté nélkül Szapolyai János kezébe kerülhetett. Az erdélyi szászok – forrásaink alapján – kétféle módon tudták le köteleességüket: egyrészt készpénzt küldtek a vajdának. Ezt tette Brassó, amely 1948 forintot adott a folyó, míg 1200 és 544 forintot az előző évi adó fejében, vagy Segesvár városa, amely 2000 forintnak megfelelő összeget vagy Beszterce, amely 450, majd 320 forintot fizetett. Másrészt ők maguk is fogadták fel a

48 Helytartói oklt. 238–241. (III. sz., a kiadásban Ráskai neve alatt, de a 14. sor – In comittatu Tholnensi dominus Raskay in paratis dedit – alapján egyértelmű számomra, hogy ez is Verbőcié) és 241–242. (IV. sz.).

49 A térképet Nagy Béla (MTA BTK TTI) készítette.

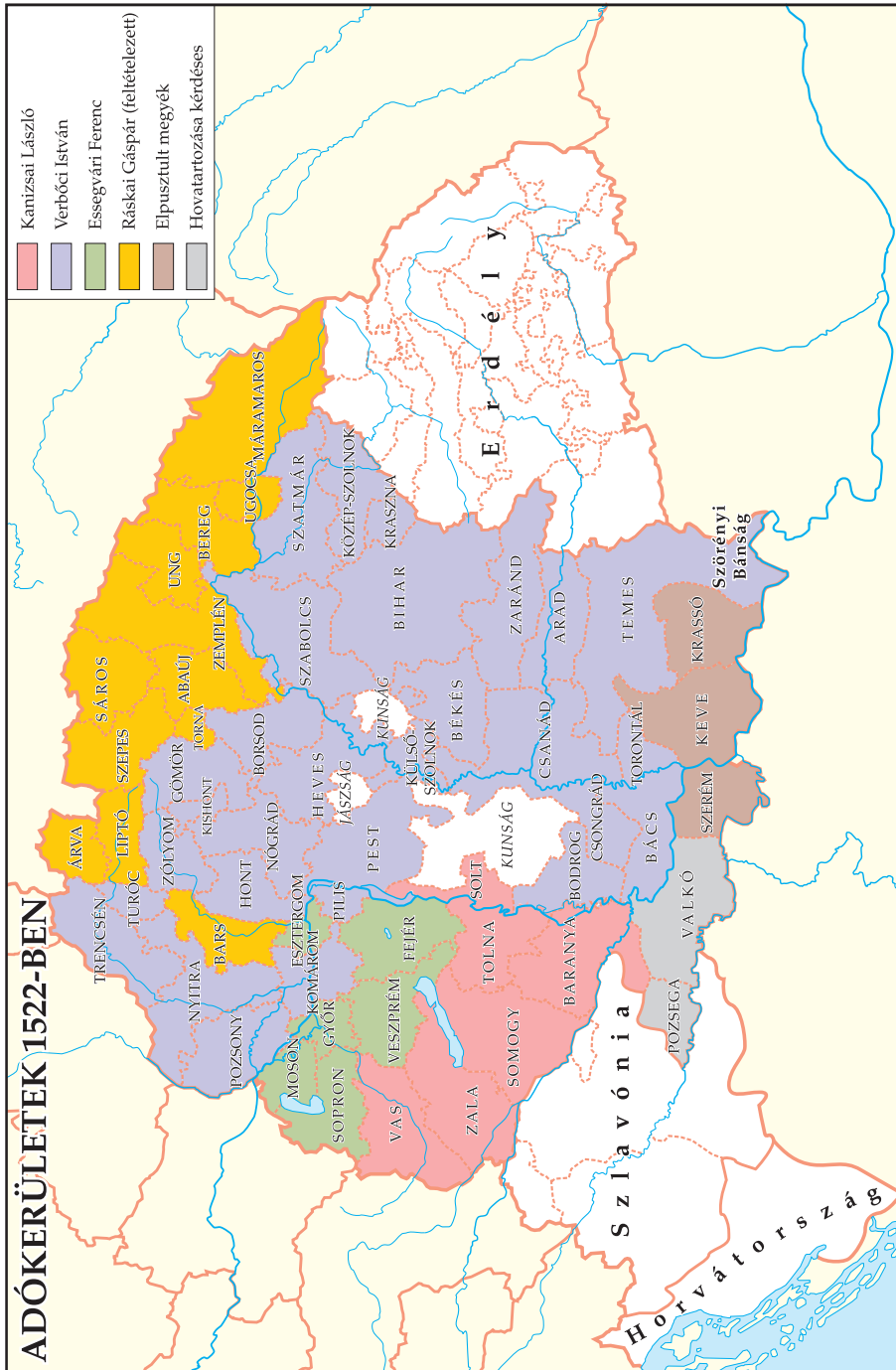
50 Vö. Csukovits Enikő: Ismerték-e a késő középkori magyar udvarban az összes megyét? In: Aktualitások a magyar középkorkutatásban. Szerkesztette Font Márta, Fedeles Tamás, Kiss Gergety. Pécs 2010. 108., 121.

51 1520 októberében Kanizsai László familiárisa már arról panaszkodott, hogy Valkó megye nemessége (*nobiles sessionati*) közül sokan elmenekültek a töröktől való félelmükben (DL 25 618).

52 Vö. Kubinyi András: A királyi tanács köznemesi ülnökei a Jagelló-korban. In: Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk. H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Budapest 1984. 259. (térkép); Gyöngyössy M.: Kamara haszna i. m. 147.

53 CJH I. 798–799.

54 Helytartói oklt. 115.

zsoldosokat és küldték a vajda seregébe, mint például Brassó és – levelük értelmében – Szeben városa.⁵⁵

Adószedés a megyékben

Thurzó Elek kincstartó leveleinek megérkezése után a megyék megválasztották azt a két embert, akik kiróják, majd behajtják az adót, illetve esküt tetettek velük arra, hogy munkájukat lelkiismeretesen fogják végezni (vö. Nyitra megye oklevelével: *per nos firmissimo sub testamento electi et deputati*⁵⁶). Az előbbieken már felsorolt 54 megyéből 19-ben ismerjük az adószedőket. Igyekeztem mindegyikükről a lehető legtöbb információt összegyűjteni (lásd a 2. táblázatot). Ennek célja az volt, hogy választ adhassunk arra a kérdésre, hogy e személyek megbízása megfelelt-e a törvény szövegének, azaz valóban „jóravaló és tisztességes nemes emberek” (*probi et fideles homines nobiles*) voltak-e.⁵⁷

2. táblázat. Az ismert megyei adószedők

megye	az adószedők neve	egyéb adatok
Abaúj ¹	Szendi Miklós	a megye egy.-i követe (1518 Tolna) ²
	?	?
Baranya ³	Antal presbiter	Kanizsai László káplánja, Valkó megyei adószedő (1520), ⁴ minden bizonnyal azonos az 1520-ban szereplő sárvári kápolnaigazgatóval ⁵
	Vértesi Benedek	
Bars ⁶	Endrédi György	a megye alispánja (1508–1521) ⁷ a megye egy.-i követe (1518 Tolna) ⁸
	Kistapolcsányi János	a megye egy.-i követe (1518 Tolna)
Esztergom ⁹	Zarkany-i Károly	?
	Kakati Pál diák	?
Fejér ¹⁰	Jenői Ben(é)te János	a megye alispánja (1518–1524) ¹¹
	Menyődi Izsaiás	a megye egy.-i követe (1518 Tolna) ¹²

55 C. Tóth Norbert: Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai. Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása. Hadtörténelmi Közlemények 125. (2012) 999–1001.

56 DF 250 506. (Függelék 17. sz.).

57 21. tc. (CJH I. 794–795.).

megye	az adószedők neve	egyéb adatok
Győr ¹³	Hédervári István	a megye alispánja (1510–1515) ¹⁴ a megye egy.-i követe (1518 Tolna) ¹⁵ a veszprémi püspöki javak kezelője (1521–1522) ¹⁶
	Csikvándi Kapucsi Ferenc	a megye alispánja (1523–1525) ¹⁷
Hont ¹⁸	Maróti János	?
	?	?
Máramaros ¹⁹	Vajnági Merche Jakab	Csebi Pogány Zsigmond ispán familiárisa a megye alispánja (1524) ²⁰
	Kricsfalva Miklós	Csebi Pogány Zsigmond ispán familiárisa a megye szolgabírája (1508) ²¹
Nyitra ²²	Salgói Mihály	a megye alispánja (1511–1534), ²³ az Ország család familiárisa: tapolcsányi (1521), ²⁴ csejte (1524–1529) ²⁵ várnagy a megye egy.-i követe (1518 Tolna) ²⁶
	Apponyi Péter	királyi udvarnok (1517) ²⁷
Pozsony ²⁸	Pókateleki Kondé István	az adószedésről szóló levelek kézbesítője ²⁹
	Kismagyari Földes János	Szentgyörgyi és Bazini Farkas familiárisa (1523) ³⁰
Sáros ³¹	Varjúfalvi Varjú János	a megye alispánja (1519–1526) ³²
	Sebesi Tamás	a megye universitasának küldötte Rozgonyi Istvánhoz (1507) ³³
	Berzevici János	Rozgonyi István familiárisa (1507) ³⁴
Solt ³⁵	Szentdemeteri Farkas Péter	?
	Tetétleni János ³⁶	?
Somogy ³⁷	Keresztúri Benedek	a megye alispánja (1509–1515, 1524–1525) ³⁸
	Túri Szántai János	a megye alispánja (1504, 1509–1515, 1518) ³⁹
Szepes ⁴⁰	„Bornemissza úr”	?
	„Andrássy úr”	?
Tolna ⁴¹	Dombói/Dombai János (Pál fia)	a megye egy.-i követe (1505, 1515/1518) ⁴² a megye ispánja (1527) ⁴³
	Dombói/Dombai Farkas (Miklós fia) ⁴⁴	?
Torna ⁴⁵	Nádasdi Benedek	a megye alispánja (1513–1524) ⁴⁶
	Kőszegi János	?

megye	az adószedők neve	egyéb adatok
Vas ⁴⁷	Asszonyfalvi Ostfi László ⁴⁸	Kanizsai László familiárisa (1521, 1524) ⁴⁹ Battyányi Ferenc familiárisaként a megye alispánja (1525) ⁵⁰
	Szecsódi Gáspár	a megye egy.-i követe (1525. Hatvan?) ⁵¹
Veszprém ⁵²	Devecseri Choron András	a megye alispánja (1521–1524, 1525-től) ⁵³
	Sávolyi/(Oroszvári) Józsa Miklós ⁵⁴	Frangepán Gergely érsek bácsi várnagya (1520) ⁵⁵
Zala ⁵⁶	Rátóti Gyulafi István ⁵⁷	köznemesi ülnök ⁵⁸ a megye egy.-i követe (1518. Tolna) ⁵⁹
	Nádasdi Darabos Ferenc ⁶⁰	?
	Gógánfalvi Miklós	megyei jegyző (1524) ⁶¹

1 DF 271 092 (Függelék 16. sz.).

2 Szabó D.: II. Lajos-kori egy. i. m. 132.

3 Helytartói oklt. 244/10., 246/12., 247/27.; DL 26 285 (Függelék 24/24., 33., 60., 65. sorok).

4 DL 25 618 (Antal levele Kanizsai Lászlóhoz az adószedés ügyében).

5 Nógrády Árpád: Kanizsai László számadáskönyve. Budapest 2011. 161. (mutató).

6 Helytartói oklt. 81.

7 Novák Veronika: Nyitra, Bars és Abaúj vármegyék tisztségviselői és oklevélkiadásuk 1526-ig. Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv 16. (2003) 46.; DF 205 200 (az adatot Neumann Tibornak köszönöm).

8 Szabó D.: II. Lajos-kori egy. i. m. 132.

9 DL 68 536 (Függelék 15. sz.).

10 DL 68 540 (Függelék 20. sz.).

11 DL 49 534; DF 263 636; valószínűleg Mohács után is: A Héderváry-család oklevéltára I–II. A M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága megbízásából közlik Radvánszky Béla és Závodszy Levente. Budapest 1909–1922. (a továbbiakban Héderváry) II. 90.

12 Szabó D.: II. Lajos-kori egy. i. m. 133.

13 Helytartói oklt. 119.

14 Horváth Richárd: Győr megye hatóságának oklevelei (1318–1525). Győr 2005. (a továbbiakban Győr m. oklt.) 32.

15 Szabó D.: II. Lajos-kori egy. i. m. 133.

16 Héderváry I. 571., 576.

17 Győr m. oklt. 32.

18 Helytartói oklt. 44.

19 DL 86 757 (Függelék 19. sz.).

20 DF 275 924.

21 DF 275 915.

22 DF 250 506 (Függelék 17. sz.).

23 Novák V.: Tisztségviselők i. m. 53–54.; DL 90 584; DL 95 761 (az adatokat Neumann Tibornak köszönöm).

24 DF 279 913.

25 A Pécz nemzetség Apponyi ágának az Apponyi grófok családi levéltárában őrizett oklevelei. I. 1241–1526. Budapest 1906. 436.; Héderváry II. 19.

26 Szabó D.: II. Lajos-kori egy. i. m. 133.

27 Fögel J.: II. Lajos i. m. 58.

28 Helytartói oklt. 105.

- 29 Helytartói oklt. 231/5. sor.
- 30 DL 99 814.
- 31 DF 218 080 (Függelék 10. sz.); DF 218 085 (Függelék 11. sz.); DF 229 691 (Függelék 13. sz.).
- 32 DL 5792; DF 218 444.
- 33 DL 25 474.
- 34 DL 25 472.
- 35 Helytartói oklt. 245/2. sor.
- 36 Tetétleni Péter az 1518. évi tolnai egy. megyei követ (*Szabó D.*: II. Lajos-kori egy. i. m. 133.).
- 37 Helytartói oklt. 243/3., 11., 254/2. sorok.
- 38 *Borsa Iván*: Somogy megye középkori alispánjai. A Mohács előtti megyei archontológia ügye. Somogy Megye Múltjából 13. (1982) 14.; 1525: DL 24 099.
- 39 *Borsa I.*: Somogyi alispánok i. m. 14.; 1518: DF 261 116.
- 40 Lőcsei krónika 24.; az adószedők azonosítása egyelőre sikertelen.
- 41 Helytartói oklt. Függelék 245/3., 10. sorok.
- 42 DL 22 559; *Kovachich, Martinus Georgius*: Supplementum ad Vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum. II. Budae 1800. 334–336.
- 43 *Szakály Ferenc*: Ami Tolna vármegye középkori okleveleiből megmaradt 1314–1525. Szekszárd 1998. 73. A felesége: Verbőci István leánya, Erzsébet (*Szakály Ferenc*: Tolna megye negyven esztendeje a mohácsi csata után [1526–1566]. Tanulmányok Tolna megye történetéből 2. [1969] 5.), Hédervári István végrendeletének egyik végrehajtója (1531. december 13. Hédervár II. 46.).
- 44 1523. július 23-án Dombó várában egyezséget kötött unokatestvérével, Jánossal Dombó és Nyék várak, valamint tartozékaik ügyében; az egyezés létrehozói: Verbőci István személynők, Ártándi Pál, Gyáli Kenderesi Mihály, Kátai Mihály, Morgai Miklós, Szerdahelyi Ősz János és Matuzsnai János voltak (DF 249 418).
- 45 DL 25 682 (Függelék 22. sz.).
- 46 DL 47 057; DL 66 779.
- 47 Helytartói oklt. 142.; vö. DL 35 013 és Helytartói oklt. 243/5. sor; DL 68 541 (Függelék 21. sz.).
- 48 A felesége Sávolyi Józsa Miklós özvegye, Borbála (DL 39 248, 1548).
- 49 *Nógrády Á.*: Kanizsai számadáskönyv i. m. 72/249. sor; DL 104 426.
- 50 *Horváth Richárd*: Vas megye tisztségviselői a késő középkorban. Vasi Szemle 64. (2010) 734.
- 51 Regeszták a vaskori káptalan levéltárának okleveleiről (1130) 1212–1526. Készítette: Kóta Péter. Középkori oklevelek Vas megyei levéltárakban I. Szombathely 1997. 718. sz. (királyi parancslevél 1525. július 27-ről).
- 52 Helytartói oklt. 103. (vö. DL 68 531); DL 68 527 (Függelék 4. sz.).
- 53 *Horváth Richárd*: Veszprém megye tisztségviselői a későközépkorban (1458–1526). Fons 7. (2000) 260–261.; *Varga Szabolcs*: A devecseri Choronok. Fons 8. (2001) 262–265.
- 54 Felesége: Borbála, aki özvegyen Ostfi Lászlóhoz ment feleségül (DL 39 248; Hédervári Istvántól 1524-ben 400 forintot vett kölcsön).
- 55 *C. Tóth Norbert*: Az egri püspöki szék betöltésének problémái 1520 és 1523 között. Adatok az egri, szerémi és váci püspökök archontológiájához. In: „Erősségénél fogva várépítésre való”. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. Szerk. Juan Cabello, C. Tóth Norbert. Nyíregyháza 2011. 368. (Oroszvári Józsa Miklós néven), 1524-ben Oroszvár ügyében egyezkedik (DL 82 639).
- 56 Helytartói oklt. 243/7–244/9. sorok.
- 57 A felesége: Rozgonyi ifj. Ozsvát leánya: Dorottya (*Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. In: Magyar középkori adattár. CD-ROM. Budapest 2001. Rátót nem: 10. tábla: Gyulafi [rátóti]).
- 58 *Kubinyi A.*: Köznemesi ülnökök i. m. 261., 263. 27. jegyzet.
- 59 *Szabó D.*: II. Lajos-kori egy. i. m. 133.
- 60 Apja: Gergely, testvére: János (DL 94 322), felesége: Dorottya; Ferencnek gyermekei végrendelezésekor, 1521-ben még nem voltak (DL 49 982).
- 61 *Holub József*: Zala megye története a középkorban. Első kötet: A világi és egyházi közigazgatás története. Pécs 1929. 158.

Végignévezve az egyes megyékben adószedői munkakörben felbukkanó személyek névsorán, illetve egyéb, pályájukra vonatkozó adatokon, elmondható, valóban a megyei közélet meghatározó tagjai vagy azok familiárisai közül kerültek ki az adószedők: találunk közöttük korábban vagy a következő években alispáni, szolgabírói tisztséget viselt személyt csakúgy, mint országgyűlési követet. (Hédervári István már csak tisztségéből adódóan is Várdai Pál veszprémi püspök familiárisa volt, de ugyanez elmondható Kapucsi Ferencről is, mivel Győr megye élén is a püspök, jelen esetben Gosztonyi János mint a megye örökös ispánja állt, így az alispán az ő familiárisa volt.⁵⁸) Mindez azt jelenti, hogy a személyi feltételek oldaláról a törvénycikkelyben leírtak gyakorlatilag maradéktalanul teljesültek.

A beszedett forintokról a birtokosnak nyugtát adtak az adószedők (lásd erre Szendi Miklós abaúji adószedő nyugtáját⁵⁹). Az összegyűlt összeget azután bemutatták a megyei hatóság előtt (mint például a már idézett Nyitra megye esetében) és elküldték a területen illetékes kincstartónak (lásd erre Kanizsai László idézendő számadásait). Itt azonban mindenképpen meg kell jegyezni, hogy a fennmaradt számadások és nyugták alapján egyértelmű: noha a teljes összeget a megyei adószedők hajtották be,⁶⁰ abból az országos kincstartók csak a 75 dénárnak megfelelő részt kapták meg és számoltak el róla,⁶¹ míg a 25 dénáros résznek megfelelő forintokat – vagy ők, vagy az adószedők – átadták Thurzó Elek királyi kincstartónak. Ez egyébként 1523-ban is így történt.⁶² Ennek nyomán Thurzó jegyzékében – mivel abban csak a biztos jövedelmeket tüntette fel, mint amelyekkel tervezni lehet – nem szerepel a *subsídium / connumeratio / contributio* és kamarahaszna címén beszedett összeg, hiszen mind a kamarahasznát, mind a rendkívüli adót a rendek szavazták meg, és a tervezet éppen az országgyűlésre készült. Mondhatni pontosan azért, hogy a rendek lássák: szükség van az általuk megajánlott adóra. (Az 1523. évi György-napi országgyűlésen valóban megajánlották az akkor kétforintos adót.)⁶³

A megyékben beszedett összeg 75 dénáros hányadnak megfelelő része – a forrásaink alapján – két úton jutott el a rendi kincstartókhoz. Az egyik módot az jelentette, amikor a megye adószedői közvetlenül a kincstartónak adták át az összeget (például Győr, Tolna, Vas, Veszprém, illetve Esztergom, Fejér, Máramaros esetében). Minderről a kincstartó nyugtatta az adószedőket, sőt kezességet is vállalt értük. Lássunk mindegyikre egy Vas megyei példát: Asszonyfalvi Ostfi László és Szecsődi Gáspár adószedők 1522. szeptember 16-án Csehiben számoltak el az első részletről, kétszáz forintról Kanizsai László országos kincstartóval.⁶⁴ Az összegből a jelek szerint hat forintot levontak költségeik-

58 Győr m. oklt. 32.

59 DF 271 092 (Függelék 16. sz.).

60 Vö. Nyitra megye nyugtájával (DF 250 506 [Függelék 17. sz.]).

61 Lásd például Verbóci István elszámolását (Helytartói oklt. 241–242.).

62 2. tc.: CJH I. 808–809.

63 23. tc.: CJH I. 814–815.; Szabó D.: II. Lajos-kori ogy. i. m. 62.

64 Helytartói oklt. 142.

re.⁶⁵ Az oklevél nem egyszerűen csak nyugta, hanem egyben kötelezettségvállalás is arra nézvést, hogy a behajtott adó ügyében sem a király (*regia maiestas*), sem az országlakosok (*regnicole*), sem a megye (*comitatus*) nem zaklathatják őket, bármi ezzel kapcsolatos panasz esetén a kincstartó védelmére számíthatnak.⁶⁶ Egy következő, ezerforintos részletet 1523. március 29-én fizettek ki,⁶⁷ végül utoljára 1523. május 17-én Budán adtak át egy négyszázötven forintos részletet a kincstartónak, aki azt azonnal Szapolyai János részére utalványozta.⁶⁸ (Mint látható, az adó kifizetése mintegy másfél évre húzódott el, ami akár a nem fizetésről alkotott képet is erősíthetné, azt azonban nem tudjuk, hogy Vas megyében mennyi adót szedtek be összesen, így az 1523-ra átnyúló két fizetés arányaiban mit jelentett.) Minden bizonnyal a többi körzetben is hasonlóképpen működött a rendszer: Máramaros megyében a megye adószedői az ispánnak adták át a befolyt összeget,⁶⁹ aki – bizonyára – továbbította azt Ráskai Gáspár kincstartónak. A további hasonló eseteket lássuk az Essegvári Ferenc kincstartó kezelésébe tartozó megyék példáján (lásd a 3. táblázatot).

3. táblázat. Az Essegvári Ferenc részére történt kifizetések

megye	az adószedők neve	mikor és hol	összeg
Veszprém	Sávolyi Józsa Miklós és Devecseri Choron András	1522. V. 21. Fülek	1535 ft ¹
	ugyanők	1522. VI. 25. Devecser	2000 ft ²
Győr	Hédervári István és Csikvándi Kapucsi Ferenc	1522. VII. 27. Csekút	300 ft ³
Esztergom	Zarkany-i Károly és Kakati Pál diák	1522. VIII. 23. Buda	800 ft ⁴
Fejér	Jenői Ben(é)te János és Menyődi Izsaiás	1523. III. 29. Fehérvár	48 ft ⁵
Sopron	?	?	400 ft ⁶
Moson	?	?	?

1 DL 68 527 (Függelék 4. sz.).

2 Elismerik, hogy 2000 forintból még tartoznak 11 forinttal és 26,5 dénárral (Helytartói oklt. 103.); e napon ugyanezzel a szöveggel Csekút keletellyel is írtak egy kötelezvényt (DL 68 531), azaz mindkét kincstartó kapott nyugtát.

3 Helytartói oklt. 119.

4 DL 68 536 (Függelék 15. sz.).

5 DL 68 540 (Függelék 20. sz.).

6 DL 26 285 (Függelék 24/9. sor).

65 Vö. Helytartói oklt. 243/5. sor (itt ugyanazon napi dátummal és hellyel már hat forinttal kevesebb összeg szerepel).

66 Helytartói oklt. 142., az oklevél fogalmazványa: DL 35 013.

67 Helytartó oklt. 244/12. sor.

68 DL 68 541 (Függelék 21. sz.).

69 DL 86 757 (Függelék 19. sz.).

A másik esetben az adószedők nem közvetlenül az egyik rendi kincstartónak, hanem a kincstartó familiárisainak adták át a beszedett összegeket, akik aztán továbbították a kincstartónak (nyilvánvalóan a másik három kincstartó körzetében is történhetett így az adó átadása, de arra sajnos nem maradt fenn egyetlen adat sem). Erre a Kanizsai László kincstartó kezelésébe tartozó megyék szolgáltatják a legjobb példát (lásd a 4. táblázatot; a megyék az első adóösszegek átadásának sorrendjében vannak feltüntetve).

4. táblázat. A Kanizsai László részére történt kifizetések

megye	az adószedők neve	kinek fizetett	mikor és hol	összeg
Solt	Tetétleni János és Szentdemeteri Farkas Péter	Kanizsai László	1522. VI. 29. Földvár	750 ft ¹
Tolna	Dombói János és Farkas	Kanizsai László	1522. VII. 19. Buda	3000 ft ²
Somogy	Szántai János	Kanizsai László	1522. VIII. 23. Buda	1700 ft ³
	Keresztúri Benedek	Kanizsai László	1522. VIII. 24. Buda	1720 ft ⁴
	Szántai János és Keresztúri Benedek	Huszár István	1522. XII. 28. Kanizsa	516 ft ⁵
Zala	? és ?	Kisfaludi Mihály	1522. IX. 10. Kapornak	1000 ft ⁶
	Gyulafi István	Kisfaludi Mihály	1522. X. 3. Gyulakeszi	198 ft 72 den. ⁷
	Darabos Ferenc és Gógánfalvi Miklós	Kisfaludi Mihály	1522. X. 5. Kapornak	600 ft ⁸
	Gyulafi István	Köveskúti Márton	?	100 ft ⁹
Vas	Ostfi László és Szecsódi Gáspár	Kávási György	1522. IX. 16. Csehi	194/200 ft ¹⁰
	(ugyanők)	Kanizsai László	1523. III. 29. Buda	1000 ft ¹¹
Baranya	Antal presbiter és Vértesi Benedek	Kanizsai László	?	4000 ft ¹²

1 Helytartói oklt. 245/2. sor.

2 Helytartói oklt. 245/3. sor.

3 Helytartói oklt. 243/2. sor.

4 Helytartói oklt. 243/3. sor.

5 Helytartói oklt. 244/11. sor.

6 Helytartói oklt. 243/4. sor.

7 Helytartói oklt. 243/7. sor.

8 Helytartói oklt. 244/8. sor.

9 Helytartói oklt. 244/9. sor.

10 Helytartói oklt. 142., vö. 243/5. sor; a fogalmazványa: DL 35 013.

11 Helytartói oklt. 244/12. sor.

12 Helytartói oklt. 244/10. sor.

Kanizsai László országos kincstartó számadásaiban szereplő bejegyzések alapján könnyen rekonstruálható az általa alkalmazott adóbeszedési és kifizetési adminisztráció. A fennmaradt – jóllehet hiányos – regisztrumok alapján az „igazgatási piramis” alján az egyes megyék adószedői álltak, akik lehettek éppen a kincstartó familiárisai (például Vas megyében Ostfi László⁷⁰), de jellemzően a megyebeli nagybirtokos szolgálatában voltak (például Somogy megyében a Bátoriakéban). Az adószedők a pénzt Kanizsai számára az egyes megyékbe küldött familiárisai útján (vagy éppen személyesen, amikor az 1522. Lőrinc-napi országgyűlésen⁷¹ Budán voltak) adták át, így például Somogy megyében Huszár Istvánnak, illetve Safarics Péternek, Vas megyében Kávási Györgynek, míg Zalában Kövesküti Mártonnak.⁷² E familiárisok, illetve az általuk átvett adóösszegek előtt látszólag két út állt: vagy átadták az adó adminisztrálásával megbízott – természetesen szintén Kanizsai-familiáris, sőt azok legbelsőbb körébe tartozó⁷³ – Kisfaludi Mihálynak,⁷⁴ vagy uruk kezeihez juttatták el, aki azt ugyancsak Mihálynak továbbította.⁷⁵ Nézzük ezek után, hogyan működtette az adószedést Kanizsai László rendi kincstartó (lásd az 1. ábrát). A „főjegyző”, Kisfaludi Mihály feladata volt tehát a bevételek és kiadások feljegyzése, e feladatát – noha a fennmaradt jegyzékek ezt nem mutatják – jól ellátta: többféle számadást készített, vezette megyénként,⁷⁶ vezette személyenként,⁷⁷ illetve „tematikusan”.⁷⁸ Készített egy adott időszakra érvényes regisztrumot,⁷⁹ és természetesen készült tisztázat is.⁸⁰ Összefoglalóan elmondható, hogy a deák számadásai a kor szokásainak⁸¹ megfelelő képet és tartalmat mutatnak.

Az országos kincstartókhoz eljutott összegekből azután a törvénynek megfelelően különböző kifizetések történhettek: küldhettek a déli végeken harcolók zsoldjára,⁸² kiutalhattak bizonyos személyeknek,⁸³ átadhattak belőle a másik kincstartónak,⁸⁴ és természetesen levonhatták belőle saját járandóságait.⁸⁵ Az éppen fel nem használt összeget pedig a törvény értelmében egy

70 Nógrády Á.: Kanizsai számadáskönyv i. m. 72/249. sor., DL 104 426.

71 Vö. Holub József: Az 1522. évi országgyűlés és törvényczikkei. Századok 52. (1918) 496–509.

72 Helytartói oklt. Függelék V. sz. (243–244.).

73 Vö. Nógrády Á.: Kanizsai számadáskönyv i. m. 35/383., 83/459. sorok; DL 26 281; DL 94 391.

74 Vö. Helytartói oklt. Függelék VII. sz. (246–247.).

75 Vö. Helytartói oklt. Függelék V. sz. (243–244.).

76 Vö. Helytartói oklt. Függelék XII. sz. (254–255.).

77 Vö. Helytartói oklt. Függelék XI. sz. (253–254.).

78 Vö. Helytartói oklt. Függelék X. sz. (252–253.).

79 DL 26 285 (Függelék 24. sz.).

80 Vö. Helytartói oklt. Függelék VI. sz. (245.).

81 Vö. Nógrády Á.: Kanizsai számadáskönyv i. m. 8–9.

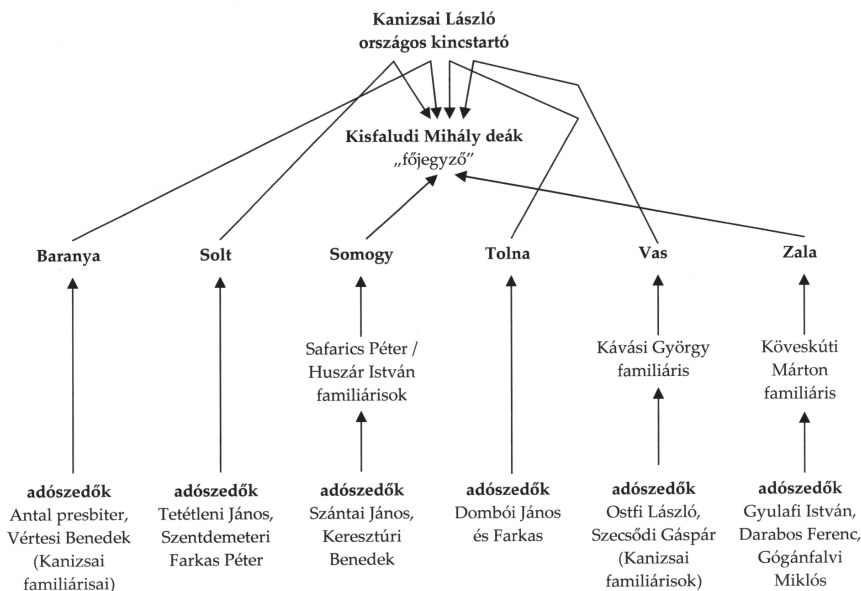
82 Például Helytartói oklt. Függelék III. sz. (238–241.).

83 Például Helytartói oklt. Függelék IV. (242.), VI. sz. (245.) és VII. sz. (246.); Dokumenty polskie z archiwów dawnego królestwa Węgier. Tom V (dokumenty z lat 1521–1530). Red. Stanisław A. Sroka. Krakow 2012. 31., vö. Helytartói oklt. 246/4. sorral.

84 Helytartói oklt. 240/51–52., 241/27. sorok.

85 Helytartói oklt. 247/15., 22., DL 26 285 (Függelék 24/1–2., 19. sorok).

1. ábra. Az adó adminisztrációja Kanizsai módra 1522-ben

helyre kellett összegyűjteniük. Mint már szó volt róla, a törvény szerint az ott elhelyezett „kincseket”, amint azt a kincstartóknak eskü alatt meg kellett ígérniük, főleg nemesekkel kellett őriztetni; e célra pedig „az ország közepén” (*in medio regni*) egy jól megerősített várat kellett választaniuk (23. tc.).⁸⁶ Bármily meglepőnek is tűnik a szakirodalom Jagelló-korról alkotott korábbi képének tükrében, ez a rendelkezés is megvalósult. Az első nyomok Verbőci István országos kincstartó elszámolásában találhatók: e szerint Fülek várát illetően 250 forintot adtak neki (*de castro Fylek dederunt*), illetve az ott elhelyezett gyalogosok öt hónapi zsoldjára 100 forint kifizetés (*peditibus in castro Fylek existentibus ad quinque menses dati sunt*) történt.⁸⁷ Annak idején a jegyzékek kiadása-kor komoly problémát okozott számomra a vár azonosítása, mivel azt gondolván, hogy a kincstartók a védelmi kiadásokat adminisztrálták, az erősséget mindenképpen a déli végvárvonalon kerestem. Most azonban, a pénzek őrzéséről szóló cikkely ismeretében egyértelmű a helyzet: a szóban forgó vár azonos a Nógrád megyei Fülekkel. Az azonosításban segítségünkre siet Kanizsai László egyik számadása is: ez nem más, mint az országos kincstartó által a vár őrzésére felfogadott személyekkel kötött szerződés,⁸⁸ amelynek címe (*registrum super conventionibus factis cum castellanis vices thesaurarii regni geren-*

86 CJHI. 796–797.

87 Helytartói oklt. 241/28., 242/48. sorok.

88 Helytartói oklt. Függelék X. sz. (252–253.).

tes), illetve hátlapján található, az elején hiányosan megfejtethető szövege ([...] *de eodem censu Beati Georgii, videlicet de castri pertinentiis*) szintén azt mutatja, hogy jó nyomon járunk. Az azonosítás helyességét erősítheti továbbá mindaz, amit a vár tulajdonosáról tudunk. A füleki várat a 16. század elején Perényi Imre nádor birtokolta, aki 1513. február elején adta el azt Ráskai Balázsnak és fiának, Gáspárnak (a bevezetés és az iktatás ellentmondás nélkül lezajlott).⁸⁹ A vár és uradalma 1522-ben már egyedül (mivel Balázs időközben elhunyt) Gáspáré volt, aki – mint tudjuk – történetesen az egyik országos kincstartó volt. A jelek szerint tehát az adóból begyűjtött és még el nem költött pénzek tárolására a kis jóindulattal valóban az ország közepén fekvő füleki várat jelölték ki. S hogy valóban arra használták, amire a törvény szerint szánták, jó példa a veszprémi adószedők 1522. május 21-i levele, amely szerint Füleken átadták Kanizsainak és Essegvárinak – illetve minden bizonnyal az ott lévő, nevükben eljáró személyeknek – a megyei adó egy részletét.⁹⁰ A Nádasdy család levéltárának köszönhetően fennmaradt, már említett regisztrum (tisztázata) tartalmazza a vár őrzésére általa felfogadott személyek neveit, feladatait és járandóságukat (sajnos a másik kincstartó ugyanezen típusú számadása nem maradt fenn, mindössze annyit tudunk Verbóci elszámolásából, hogy 100 forintot fizetett az ottani gyalogosoknak). Rátérve immár a Kanizsai-féle *conventióra*, a következőket olvashatjuk benne. Legkorábban, 1522. február 9-én Ládi Ferenc deákot és két szolgálóját (*servitor*) havi hat forint fizetésért fogadta fel Kanizsai azzal, hogy a várban kell tartózkodniuk és felügyelniük a kincstartók által beszedett és kifizetett pénzeket.⁹¹ E napon további tizenegy embert – Koltai Benedeket és Andrást, Csomaházi Tamást, Győrvári Vincét, Bogyoszlói Tamást, Német Bálintot, továbbá Rác Ambrus sárvári, Dénes bogyoszlói, Nagy Balázs koltai, János kopácsi és István bogyoszlói lakosokat – hasonlóképpen havi két forint fizetéssel vett fel.⁹² Három hét múlva, február 24-én Kisfaludi Mihály deákot szintén két emberrel mint várnagyokat évi hetven forintért,⁹³ valamint Vadasfalvi Nagy János nemest szintén havi két forintért fogadta fel.⁹⁴ A név szerint ismert tizennégy és a két-két ismeretlen szolgáló – akik mellett még két *vigilator*t is terveztek alkalmazni – havi járandósága harminchat forintba került, s mivel a szerződést elvileg egy évre, 1523 februárjáig kötötték, így foglalkoztatásuk elvileg négyszázhuszonnyolc forintjába került az adófizetőknek. A számadások bejegyzései alapján úgy tűnik, hogy Ráskai a várban lévő alapszemélyzetén túl nem tartott külön embereket a pénz őrzésére, hanem a Kanizsai által fizetett emberek bérezésébe „szállt be”: így egy alkalommal kétszázötven forintot adott át neki.⁹⁵ Röviden fogalmazva

89 DL 86 077.

90 DL 68 527 (Függelék 4. sz.).

91 Helytartói oklt. 253/3. sor.

92 Helytartói oklt. 253/5. sor.

93 Helytartói oklt. 253/2. sor.

94 Helytartói oklt. 253/4. sor.

95 DL 26 285 (Függelék 24/13. sor, vö. Függelék 5., 27–28. sorokkal).

tehát Ráskai Gáspár az őrzési helyet, míg Kanizsai László az öröket biztosította. A várba felfogadott személyek között megtaláljuk Kanizsai László két főemberét is: az egyikről, Kisfaludi Mihály deákról már esett szó, de a másikuk, Ládi Ferenc sem ismeretlen előttünk: 1510-től 1521 közepéig mint patai (Somogy megye) официális mutatható ki,⁹⁶ illetve – ennek megfelelően – 1516-ban többedmagával László úr *servitorai* között szerepelt.⁹⁷

A kincstartóknak, illetve beosztottjaiknak, valamint a megyei adószedőknek az általuk adminisztrált pénzekről az 1521. évi törvény 22. cikkelye⁹⁸ értelmében számadást kellett tenniük, és forrásaink alapján az ellenőrzés valóban megtörtént. A törvénycikk végrehajtására utaló első nyomok az uralkodó 1522 utolsó napján Prágában kelt okleveleiben találhatók. Ezekben Lajos király meghagyta Sáros megyének, illetve a megyei adószedőknek, hogy a Bálint-napi országgyűlésre készítsék el számadásaikat az adó kirovásáról és beszédéséről (*de dicatione ac exactione eiusdem contributionis rationem dare debeatis*),⁹⁹ mivel azokat az egész ország megvizsgálja majd (*totum regnum intelligat*).¹⁰⁰ Jóllehet az eredeti időpontban végül nem tartották meg az országgyűlést, mivel a király nem érkezett vissza Csehországból,¹⁰¹ ám az ellenőrzést sem a király, sem a rendek nem felejtették el: az utóbb György-napjára összehívott, de csak május elején megnyitott *dietán* törvényileg is szabályozták azt: a 2. tc. szerint mind a megyei adószedőktől, mind az ország kincstartóitól, valamint a főkapitányoktól be kell kérni a számadásokat, és el kell őket számoltatni (valószínűleg ennek köszönhetik létüket a Futak és Temesvár várában, illetve Fülek várában szolgálók részére kifizetett összegekről készített tisztaíratok¹⁰²). A feladat elvégzésére a határozat szerint a királynak és a rendeknek közösen kellett kinevezniük az ellenőröket.¹⁰³ A bizottság, amint azt egyetlen, 1523. május 22-i oklevél tanúsítja, valóban összeállt. A tagok közül három személy nevét: két püspökét (Várdai Pál¹⁰⁴ és Désházi István) és egy király tanácsosét (Mekcsei György) ismerjük, de az oklevél *intitulatio*ja szerint többen lehettek, ám őket nem nevezték meg (*Paulus episcopus Wespimiensis, Stephanus Deeshazy electus Tinniniensis, Georgius de Meche consiliarius regie maiestatis et alii exactores rationis subsidii regni Hungarie universalis*). Az adóellenőrök jelen esetben a Torna megyei adószedők számadását vizsgálták meg (*egregii Benedictus Nadasdy et Iohannes Kewzegy dicatores comitatus Thornensis dede-*

96 1510. július 10. (DL 25 533) – 1521. július 7. (DL 25 626).

97 DL 25 573.

98 CJH I. 796–797.

99 Helytartói oklt. 159.

100 Helytartói oklt. 160.

101 C. Tóth N.: Királyi pár i. m. 93–95.

102 Lásd Helytartói oklt. Függelék IX. sz. (250–252.), X. sz. (252–253.).

103 CJH I. 808–809.

104 Az ő nevét Korotnai Jánosnak Várdai Ferenc erdélyi püspökhöz küldött leveléből is ismerjük: *insuper de registris per rationatores delere feci, de debitis vero Pauli epsicopi Vesprimiensis nihil cum eadem concludere neque id efficere potui* – DL 82 608.

runt nobis in ratione registri sui de subsidio eiusdem comitatus), és abban tíz forint többletet találtak, amelyet visszaadtak.¹⁰⁵ Talán tagja lehetett még a bizottságnak Kisserjéni Ferenc alkincstartó is, mivel Tőke Kristóf zólyomi várnagy neki számolt el két megye (Liptó és Szepes), továbbá három város (Selmec-, Baka- és Bélabánya) adóhátralékával (összesen százöt forinttal).¹⁰⁶

5. táblázat. Az 1522. évi megyei adóbevételek és kiadások

megye	bevétel	kiadás	kiutalás	forrás
Abaúj	107 ft	–	–	DF 271 092 (Függelék 16. sz.)
Arad	2 500 ft	1 000 ft	300 ft	III/19., 37., IV/12. sorok
Bács	1 800 ft	1 000 ft	–	III/8., IV/16. sorok
Baranya	4 000 ft	4 181 ft	–	V/10., VII/18–19. sorok; DL 26 285 (Függelék 24/14–15., 18., 20. sorok)
Békés	1 260 ft	1 000 ft	–	III/33., IV/9. sorok
Bihar	5 813 ft	500 ft	780 ft	III/34., 47., 50., IV/18. sorok
Bodrog	1 215 ft	500 ft	–	III/36., IV/17. sorok; DL 82 601 (Függelék 18. sz.).
Borsod	–	4 000 ft	–	III/39. sor
Csanád	3 232 ft	2 332 ft	–	III/6., 22., 43., IV/13. sorok
Csongrád	800 ft	500 ft	–	III/35., IV/15. sorok
Esztergom	800 ft	–	–	DL 68 536 (Függelék 15. sz.)
Fejér	48 ft	–	–	DL 68 540 (Függelék 20. sz.)
Gömör	2 000 ft	–	–	IV/3. sor
Győr	300 ft	–	–	Helytartói oklt. 119.
Heves	2 380 ft	–	–	IV/8. sor
Hont	2 400 ft	–	–	IV/4. sor
Komárom	300 ft	–	–	IV/25. sor
Közép-Szolnok	488 ft	–	–	IV/23. sor
Kraszna	300 ft	–	–	IV/22. sor
Külső-Szolnok	1 132,5 ft	300 ft	–	III/12., 41., IV/7. sorok
Liptó	12,5 ft (hátralék)	–	–	DL 32 187 (Függelék 23. sz.)

105 DL 25 682 (Függelék 22. sz.).

106 DL 32 187 (Függelék 23. sz.).

Máramaros	–	103 ft	–	DL 86 757 (Függelék 19. sz.)
Nógrád	85 ft	–	–	IV/5. sor
Nyitra	5 658,81 ft	2 600 ft (Trencsénnel)	–	DF 250 506 (Függelék 17. sz.), IV/11., 38. sorok
Pest	1 386 ft	1 382 ft	–	III/5., 13., 40., IV/2. sorok
Pilis	–	200 ft	–	III/16. sor
Pozsony	300 ft	–	–	IV/26. sor
Somogy	3 989 ft	4 066 ft		III/9., V/2–3., 11., 13., VII/2– 6., 22. sorok; DL 26 285 (Függelék 24/10., 16., 19. sorok)
Solt	750 ft	–	–	VI/2. sor
Sopron	400 ft	–	–	DL 26 285 (Függelék 24/9. sor)
Szabolcs	1 786 ft	–	–	IV/24., 31. sorok
Szatmár	1 950 ft	–	1 500 ft	III/48., IV/29–30. sorok
Szepes	25 ft (hátralék)	–	–	DL 32 187 (Függelék 23. sz.)
Temes	2 000 ft	? ft	2 000 ft	III/7., 49., IV/14. sorok
Tolna	4 500 ft	1 500 ft	–	III/14., VI/3., 10. sorok
Torna	707,5 ft	–	–	DL 25 682 (Függelék 22. sz.)
Torontál	251 ft	99 ft	–	III/23., IV/21. sorok
Trencsén	1 500 ft	2 600 ft (Nyitrával)	200 ft	III/11., IV/10., 38. sorok
Turóc	500 ft	–	–	IV/19. sor
Vas	1 644 ft	338 ft	6 ft	V/5., 12., VII/9–10., 16. sorok; DL 68 541 (Függelék 21. sz.); DL 26 285 (Függelék 24/11. sor)
Veszprém	3 523,735 ft	–	–	Helytartói oklt. 103. (vö. DL 68 531); DL 68 527 (Függelék 4. sz.)
Zala	1 898,72 ft	1 927,45 ft	–	V/4., 7–9., VII/7–8., 11–15., 17., 20. sorok; DL 26 285 (Függelék 24/12., 17. sorok)
Zaránd	2 400 ft	500 ft	600 ft	III/10., 38., IV/20. sorok
Zólyom	69,5 ft	–	–	IV/6. sor; DL 32 187 (Függelék 23. sz., a zólyomi vár javai)
összesen	64 792,265 ft	30 635,45 ft	5772,14 ft	

Mindezek után térjünk át az egyes megyékre, nézzük meg, hogy az ismert számadások és oklevelek alapján honnan mekkora összeget szedtek be, illetve melyik megye terhére fizettek kiadásokat vagy tettek kiutalásokat (lásd az 5. táblázatot; ebben csak azokat a megyéket tüntettem fel, amelyek akármi-lyen kicsi összeggel, de szerepelnek valamelyik jegyzékben¹⁰⁷ vagy okleveles forrásban).

A táblázatban összesen negyvennégy megye nevével találkozunk, ugyanakkor további tíz megye – Árva, Bars, Bereg, Moson, Pozsega, Sáros, Ugocsa, Ung, Valkó és Zemplén – neve egyetlen számadásban sem szerepel. Azt nyugodtan kizárhatjuk – főleg a Sáros megyéhez szóló 1522. december 31-i parancslevél fényében, amely szerint a király felszólította őket hátralékuk megfizetésére¹⁰⁸ –, hogy a mondott megyék nem fizettek volna semmit. De további anomáliák is találhatók a táblázatban: az egyes megyéknél szereplő összegek hihetetlen mértékben térnek el egymástól (például Abaúj megyéből mindössze 107 forint, míg Esztergom megyéből 800 forint befizetésére van adat), vagy éppen Máramaros és Pilis megyékből nem szedtek be egyetlen forintot sem, mégis az előbbi bevételeiből 200, az utóbbiéból pedig 103 forintot kifizettek. A problémát csak egyetlen dologgal, mégpedig a források pusztulásával lehet magyarázni. Ennek bizonyítását az alábbiakban fogom bemutatni. Lássuk elsőnek Nyitra és a részben vele együttesen szereplő Trencsén megyék példáját. Nyitra megyét azért választottam ki, mivel neve egyfelől szerepel a jegyzékek bevételi és kiadási rovatában, másfelől pedig fennmaradt a megyei hatóság nyugtája az egyforintos adó beszédéséről (lásd a 6. táblázatot; a negyedik oszlopban álló két szám közül az első a teljes summának a 75 dénárral számolt összege, mert, mint tudjuk, csak ezt kapta meg a rendi kincstartó, a zárójelben álló szám pedig az az összeg, amelyről a megye a nyugtát adta).

6. táblázat. Nyitra megye „számlája”

Verbőci István számadásai (Helytartói oklt. 239/11., 241/10–11., 242/38. sorok)			Nyitra megye hatóságának nyugtája (DF 250 506 [Függelék 17. sz.])
megyenév	Nyitra	Trencsén	
bevétel	2 600 ft	1 500 ft	4 244,1 ft (5 658,81 ft)
kiadás	2 600 ft		–
	–	200 ft	

¹⁰⁷ A táblázatban található római számok a Helytartói oklt. Függelékére utalnak.

¹⁰⁸ Helytartói oklt. 159.

Az országos kincstartó számadásaiban szereplő és a Nyitra megye hatósága által nyugtázott összeg között igen jelentős különbség van. Mindezt azért fontos elmondani, mert ez azt jelenti, hogy az országos kincstartók számadásaiban (lásd az 5. táblázatot) szereplő megyék bevételi (és kiadási) adataiból nem lehet következtetni az adott megye által fizetett adó nagyságára – és ami ennél is fontosabb: nem használható fel semmilyen formában sem az adott megyék portaszámának rekonstruálására!¹⁰⁹

Csábító lenne e helyen idéznem az 1494/1495-ös Ernuszt-féle számadás megfelelő adatait az összes megye esetében, de ezzel a lehetőséggel csak óvatossággal érdemes élni éppen a fentebb elmondottak miatt. Mivel nyilvánvalóan mindenki kíváncsi ezekre, így öt megye esetében kivételt teszek. Minderre az bátorít fel, hogy ezen öt megyéből négynek (Esztergom, az előbb idézett Nyitra, Torna és Veszprém megyéknek) megvannak a nyugtái, míg az ötödiknek, Somogy megyének fennmaradt két olyan jegyzéke is, amely nagyban hasonlít az 1494/1495-ös adójegyzék módszerére, és így ezek alapján nem tűnik reménytelen vállalkozásnak feldolgozásuk.

E vizsgálat egyúttal arra is rávilágít, miért nem tudjuk a többi megye adatait ilyen célra felhasználni, illetve jól mutatja, hogy a törvénynek megfelelően valóban beszédtek mindenkitől az adót. Kezdjük először az első csoportba tartozó négy megyével (lásd a 7. táblázatot; az egyes oszlopokban sorrendben a következő adatokat tüntettem fel: az elsőben a megye neve áll, a másodikban az 1494.,¹¹⁰ a harmadikban 1495.¹¹¹ évi adó összege, amelyeket felbontottam a kirótt és beszédett¹¹² adóra, a negyedikben az 1522. évi összeg,¹¹³ a negyedik oszlopot szintén két részre bontottam: az elsőben az 1494. és 1495. évi kirótthoz, a második szám pedig a beszédetthez képest tapasztalható eltérés arányát mutatja; az összegek minden esetben a különböző megyei hatóság-
nak, adószedőknek járó fizetések nélkül értendők).

109 Vö. *Kubinyi A.*: Alföldi megyék i. m. 281–283. Mindezt még továbbgondolta Vajda Tamás, aki a Kubinyi András által kiszámolt értékek alapján tett kísérletet a dél-alföldi megyék népességszámának rekonstruálására (*Vajda Tamás*: Meghatározható-e a Dél-Alföld késő középkori lélekszáma? In: *Műhelyszemináriumi dolgozatok I.* Szerk. Kovács Szilvia, Révész Éva. Szeged 2013. 165–171.).

110 *Engel, Johann Christian von*: Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer. I. Band. Halle 1797. 33., 29., 32., 26.; Veszprém megye esetében lásd még *Solymosi L.*: Veszprém i. m. 213.

111 A megyék sorrendjében lásd *Engel, J. Ch.*: Geschichte i. m. 132., 139., 131., 131.; Veszprém megye esetében lásd még *Solymosi L.*: Veszprém i. m. 213.

112 Az adószedésben részt vevőknek kifizetett összegeket nem vettem figyelembe.

113 A megyék sorrendjében lásd DL 68 536 (Függelék 15. sz.), DF 250 506 (Függelék 17. sz.), DL 25 682 (Függelék 22. sz.), Helytartói oklt. 103., DL 68 527 (Függelék 4. sz.).

7. táblázat. A négy megye 1494., 1495. és 1522. évi adója

megye	1494. évi adó (ft)		1495. évi adó (ft)		1522. évi beszedett adó (ft)	különbözet aránya az 1494. és 1495. évekhez képest (%)	
	kirótt	beszedett	kirótt	beszedett		a kiróttához	a beszedett-hez
Esztergom	1322	800	1100	727	800	60,5/72,7	100/110
Nyitra	7003,5	3375	6751	4426	5658,81	80,8/83,8	167,6/127,8
Torna	1000	254	832	200	707,5	70,7/85	278,5/354
Veszprém	3461,5	1326	3501	1500	3523,735	101,8/100,6	265,7/235

Az 1522-ben beszedett adó nagysága mind az 1494-ben és 1495-ben kirótt, mind pedig a ténylegesen beszedett összegekhez képest figyelemre méltó eredményt mutat. Egyfelől megállapítható, hogy egyáltalában nem csökkent az eltelt harminc év alatt a beszedhető adó mértéke, másfelől pedig ismételtén jól látszik, hogy a *banderiatus* uraknak is be kellett szolgáltatniuk a teljes adót birtokaik után. Mielőtt azonban végső következtetéseimet levonnám a mai kifejezéssel élve „adózási morálról”, érdemes még két megye adatait megtekinteni. Először nézzük újra Veszprémet, amelynek helyzetét azért kell külön is megvizsgálni, mivel a megyének további két adójegyzéke van, ráadásul az egyik a „nagy király”, Mátyás korszakából, 1488-ból, a másik II. Ulászló király uralkodásának második feléből, 1501-ből maradt fenn (lásd a 8. táblázatot; az 1501. évi jegyzékben szereplő összeg esetében, mivel félforintos adóról volt szó, annak kétszeresével számoltam¹¹⁴).

8. táblázat. Veszprém megye adója (1488, 1494, 1495, 1501, 1522)

adó	1488	1494	1495	1501	1522
kirótt	4288 ft	3461,5 ft	3501 ft	3785 ft	–
beszedett	2832,5 ft	1326 ft	1500 ft	1847 ft	3523,735 ft

Az adatok, úgy hiszem, önmagukért beszélnek. Az országos kincstartók, illetve apparátusuk jól végezte a dolgát: nemcsak nominálisan, hanem arányaiban is a korszak legmagasabb adóbevételét sikerült elérniük 1522-ben. Sőt, Veszprém megye esetében ez még a Mátyás-kori beszedett adóösszeget is felülmúlta. Nehezebb kérdés azonban, hogy mennyire lehet általánosítani e

114 Az 1522. évi adat kivételével lásd *Solymosi L.*: Veszprém i. m. 165.; az 1501. évi adó kivetésére azonban nem a tolnai (szeptember 1.), hanem a budai (április 24.) országgyűlésen került sor (*C. Tóth Norbert*: Az 1501. évi tolnai országgyűlés [Adatok a királyi adminisztráció működéséhez.] Századok 143. [2009] 1466. 78. jegyzet.).

négy megye előbbieken idézett adataiból. Mielőtt erre válaszolnék, nézzük az ötödik megye adatait. Somogy megye esetében az a szerencse érte a kutatókat, hogy nemcsak a beszedett és kifizetett összegekre maradtak (ugyan hiányos) adatok (lásd az 5. táblázatot), hanem arról is tudunk, hogy egyrészt Kanizsai familiárisa milyen összegeket költött az adó beszedésére,¹¹⁵ másrészt hogy kik és miért nem fizettek (*restantia comitatus*).¹¹⁶ A jegyzék felépítése ráadásul szinte teljesen megegyezik az 1494.¹¹⁷ és 1495.¹¹⁸ évvel, így remek lehetőséget biztosít a három összevetésére (lásd a 9. táblázatot; az 1522-es jegyzékben kurzívan szedett nevek azt jelzik, hogy azoktól a személyektől a Somogy megyei birtokaik után fizetendő adót nem hajtották be, hanem náluk hagyták).

Az eddig vizsgált négy megyével szemben Somogy megye ismert adóbevételei éppen ellentétes képet mutatnak, kérdés, hogy ennek mi lehet az oka. A közkeletű magyarázatot, azaz a telki állomány pusztulását vagy az adóalap zsugorodását az előbbi négy megye adatai alapján kizárhatjuk, ráadásul a be nem szedett adó összege – az elvárásainknak megfelelően – csökkent. Másfelől a Somogy megye terhére elszámolt kiadások összege (4066 forint)¹¹⁹ viszont forintra – középkori értelemben teljesen – megegyezik a bevételekkel (4042 forint). A jegyzékkel ezenfelül még egy komoly gond van. Korábban már volt szó arról, hogy az országos kincstartók csak az adóból kezükbe jutott részről, azaz adóalaponként 75 dénárrol számoltak el. Mindez a jelen esetben is azt jelentheti, hogy a beszedett és a be nem hajtott adó összege a teljes, egyforintos adóval számoltnak elvileg csak a háromnegyede. Ha ez így van, akkor a 6133 forinthez még hozzá kell adni a Thurzó Elek kincstartó kezéhez jutott – kerekítve – 2044,3 forintot. A teljes összeg így 8177,3 forintra emelkedik, de még így is „hiányzik” szűk 2000 forint. További érdemi információk előkerüléséig a legkézenfekvőbb azt feltételeznünk, hogy Somogy megye adóösszegei még egy, számunkra ismeretlen számadásban is szerepeltek. (Ezt támogatja, hogy tisztázata csak a „restanciának” van.) Összességében tehát a vizsgált öt megye adatai alapján megállapítható, hogy a kirótt adónak vélelmezhetően átlagban a 75–80%-át beszedték. Más kérdés, hogy ezt az átlagot csak a teljes összeg, nem pedig az egyes megyék tekintetében lehet alkalmazni, éppen ezért további számolgatásokra nem alkalmas.

115 Helytartói oklt. Függelék XI. sz. (253–254.).

116 Helytartói oklt. Függelék XII. sz. (254–255.).

117 Engel, J. Ch.: Geschichte i. m. 28. (az adatait újraszámoltam).

118 Engel, J. Ch.: Geschichte i. m. 143–144. (az adatait újraszámoltam).

119 A kiadásként elkönyvelt tételek kedvezményezettjei nem egyeznek meg azokkal, akik számára a hátralékos számla szerint kiutalták az adót.

9. táblázat. Somogy megye adója (1494, 1495, 1522)

		1494		1495		1522	
a kirótt adó összege		11 012 ft		11 086 ft		6133 + ???? ft	
a beszedett adó összege		7 822 ft		8 703,5 ft		4042 + ???? ft	
ebből kifizettek	megyei hatóságnak	28 ft		28 ft		0 ft (törvény szerint)	
	választott nemeseknek	–		40 ft		0 ft (törvény szerint)	
	adó-szedőknek	168 ft		200 ft		50 ft (törvény szerint)	
	összesen	196 ft		268 ft		50 ft	
restancia	összesen	3190 ft		2382,5 ft		2094 ft	
	részletezve	egri püspök	67 ft	egri püspök	356,5 ft	Bátori György és az egyházak	719 ft
		pécsi püspök	265 ft	pécsi püspök	311 ft	pécsi püspök	309 ft
		vránai perjel	416 ft	Both András	65 ft	Perényi Péter	77 ft
		Kanizsaiak	266,5 ft	Kanizsai L.	46 ft	vránai perjel	315 ft
		Remete-udvar	49 ft	Remete-udvar	52 ft	Fáncsi Bert.	92 ft
		Bornemissza J.	66 ft	Borne-missza J.	418 ft	Ellyevölgyi J.	114 ft
		Szakácsi, Vid	186 ft	Vidi szakácsok	112 ft	Szakácsi, Vid	76 ft
		„100 után 5”	316 ft	„100 után 5”	420 ft	Battyányi Ben.	34,5 ft
		Bátori András	364 ft	ispán elvett	15 ft	szegények	65 ft
		egytelkes stb.	236 ft	egytelkes stb.	325 ft	egyebek	239,5 ft
		leégett házak	448 ft	leégett házak	262 ft	occupator bonorum	53 ft
		Butkai Péter	46 ft				
		Korotnai János	127 ft				
		Újlaki Lőrinc	337,5 ft				

A városok adózása

Látszólag könnyű helyzetben vagyunk a városok által fizetett adó meghatározásakor, mivel Thurzó Elek költségvetési tervezetében részletesen felsorolta azokat. Ha azonban az abban található összegeket összevetjük az egyéb forrásokból nyerhető információkkal, már közel sem olyan egyszerű választ adni arra a kérdésre, hogy mennyit fizettek az egyes városok. Első lépésként lássuk, hogy milyen adatokat tartalmaz a királyi kincstartó tervezete,¹²⁰ illetve hogy milyen egyéb forrásaink vannak a ténylegesen behajtott adóra (lásd a 10. táblázatot, a városok a költségvetési tervezet sorrendjében követik egymást).

A táblázatban szereplő adatok értelmezéséhez nélkülözhetetlen tudnunk, hogy – amint arról fentebb már volt szó – a városoknak „kétfelű” kellett fizetniük: egyfelől a királynak járó szokásos évi censusukat, amelyet Thurzó

10. táblázat. A városok adója (1522)

városnév	Thurzó tervezete	egyéb adatok és forrásuk
Buda és Pest	2000 ft	1522. VIII. 27-én már kifizették (Helytartói oklt. 128.)
Szeged	2000 ft	–
Székesfehérvár	400 ft	–
Kolozsvár	312 ft	1523. II. 5-én Thurzó Elek nyugtája 400 forintról (Helytartói oklt. 168.)
Esztergom	200 ft	–
Sopron	400 ft	–
Lőcse	együttesen 1000 ft	400 ft (census) + 300 ft + 243 ft (rendkívüli adó), lásd alább részletesen
Bártfa		1522. VII. 8-án 208 ft (a 316 ft-ból) + 100 ft-ot fizettek a város és falvaik telkei után a megyének (DF 218 078 [Függelék 7. sz.]; DF 218 080 [Függelék 10. sz.]; DF 218 085 [Függelék 11. sz.])
Eperjes		1522. VII. 26-án 263 ft-ot fizettek a megyének (DF 229 691 [Függelék 13. sz.])
Kisszeben		–
Pozsony	felmentve	1522. IX. 12.: Thurzó Elek kincstartó parancsa, hogy adják át 500 forintnyi adójukat emberének (Helytartói oklt. 137., vö. 104–105.)
Kassa	felmentve	1522. VII. 2-án 648 ft-ot fizettek Thurzónak (DF 271 103 [Függelék 8. sz.]).
Asszonypataka	felmentve	–

120 Az adatokat lásd Helytartói oklt. 256/13–257/19., 257/23. sorok.; Várdai Pál kincstartó 1523. december 8-i jegyzékében 6000 forintot számolt a városoktól befolyó jövedelemként, de nem részletezte azt (Hermann Zs.: Államháztartás i. m. 329.).

Elek adminisztrált, jöllehet van példa arra, hogy a beszédését a megye adószedői intézték (például Bártfa, Lócse). Másfelől fizetniük kellett a városukban és birtokaikon lévő telkek után is, ezt a megyei adószedők rótták ki, és nekik – ez esetben minden bizonnyal hozzászámították az összeget a megyei adóhoz – vagy közvetlenül Thurzó kincstartónak (például Pozsony, Kassa) kellett átadni. Az adó beszédésének menete három város esetében jól rekonstruálható.¹²¹

Lócse. A város 1522. évi adózásáról kiváló leírást adott a szóban forgó évben a bírói tisztséget viselő Sperfogel Konrád a diáriumában.¹²² A megyei adókirovók, Bornemissza és Andrassy május 12-én jelentek meg a városban¹²³ és 400 forintot vetettek ki, de azt sikerült a város vezetésének 225 forintra mérsékeltenie.¹²⁴ A lealkudott összegben felül Lócse további 18 forintot fizetett a falvain lévő telkek után.¹²⁵ Az összesen 243 forintot a helytartó és a kincstartó négyszeri figyelmeztetése után a szepesi káptalanban adták át Acél Jánosnak július 20-án az adó kirovói és Holy Mátyás ispán jelenlétében, amiről a kincstartó emberétől nyugtát is kaptak.¹²⁶ A rendkívüli adón túl a város a György- és Mihály-napi *censusa* fejében 200-200, illetve ezenfelül még – az ajándékokkal és más költségekkel együtt – további 300 forintot,¹²⁷ azaz összesen közel 1000 forintot fizetett. (Ezzel szemben Thurzó Elek tervezetében a négy város – Bártfa, Eperjes, Lócse és Kisszeben – teljes adójaként találkozunk ekkora összeggel.¹²⁸)

Bártfa. Habár a város esetében korántsem olyan részletesen dokumentált az adó kirovásának és beszédésének folyamata, mint Lőcsénél, viszont a forrásadottságoknak köszönhetően ebben az esetben jól nyomon követhetjük az adó megfizetésének – zaklatott – történetét. Az első felszólítást – a többi várossal egyetemben – a hadiadó (*pecunia subsidii presentis*) összegének elküldésére

121 A városok adózására általában lásd *Kubinyi András: Városaink háborús terhei Mátyás alatt.* In: *Kubinyi András: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete.* Budapest 2007. 93–104.

122 Ennek latin nyelvű fordításváltozatát lásd *Conradi Sperfogel Contracti Annales Scepusiensis.* In: *Analecta Scepusii sacrii et profani pars II. Collegit et notis illustravit Carolus Wagner.* Vienna 1774. (a továbbiakban *Sperfogel*) 129–188. A Hain Gáspár által nem teljesen egyezően kivonatolt kiadását lásd *Lócsei krónika* 24–30.; vö. *Szabó András Péter: Caspar Hain lócsei krónikája: Egy kompiláció forrásai.* In: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról.* Szerk. Tóth Gergely. Budapest 2014. 180–181. Mindezeket túl Szabó András Péter szívessége révén ismerem *Sperfogel Konrád* német nyelvű diáriumának eredeti példányáról 1764-ben készült másolatát is (*Conradi Sperfogelii diarium; Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár Fol. Lat. 3108.*, a továbbiakban *Sperfogel [német]*), amelynek szövege szintén nem egyezik meg teljesen a két előbb idézettével. (A rekonstrukció során mindhárom példányt használok.)

123 *Lócsei krónika* 24. (a másik kettőben nem szerepel a dátum).

124 *Sperfogel (német)* 91.; *Sperfogel* 142.; *Lócsei krónika* 24–25.

125 *Sperfogel* 142.; *Lócsei krónika* 25.

126 *Sperfogel (német)* 91.

127 *Sperfogel (német)* 92.; vö. *Lócsei krónika* 28–29.

128 *Helytartói oklt.* 257/19. sor.

1522. március 7-én kapták meg a helytartótól.¹²⁹ Thurzó Elek királyi kincstartó március 16-án írt az ügyben a városnak.¹³⁰ Mivel az adó továbbra sem érkezett meg, a kincstartó április 13-án ismét levelet küldött nekik. Ebből egyértelmű: a város arra hivatkozva nem fizette meg az adót, hogy a megye még nem rótt ki rájuk azt. Időközben ez megtörtént, így Thurzó ismételten felszólította őket, hogy familiárisának, Acél Jánosnak mindenféle késlekedés nélkül adják át a hadiadót.¹³¹ Egy hónappal később, május 13-án – mivel még mindig nem fizettek – újabb levél érkezett Bátori István helytartótól és Thurzó Elek kincstartótól.¹³² A parancsnak ezúttal sem lett sok foganatja, ezért május 30-án a helytartó,¹³³ július 4-én pedig ő és Thurzó ismét, a későbbiekből tudjuk, utoljára írtak Bártfának.¹³⁴ A félreértések elkerülése végett tisztázni kell, hogy a felsorolt parancslevelek nem a szokásos *census* meg nem fizetését kérték számon a várostól – azt Bártfa minden bizonnyal időben, a György- és Mihály-napkor szokásos 200-200 forintos részletekben elküldte a kincstartónak¹³⁵ –, hanem az 1521. évi törvény értelmében a város és birtokai után a telkenként fizetendő egyforintos rendkívüli (hadi)adót (*subsidium*). A két parancs dátuma között megtörtént az első részlet lefizetése: Becskeházi Acél János június 22-én nyugtázta 100 forint átadását. Ez az összeg azonban még csak a város uradalmában fekvő, azaz a Sárpatak, Malcó, Gerlahó, Aranypatak, Venéce, Lukavica, Lénártvágása és Rokító birtokokon lévő telkek utáni adó lerovását jelentette.¹³⁶ Július 4-én, azon a napon, amikor a helytartó és a kincstartó felszólítása íródott, Sáros megye adószedői levelükben azt kérték Bártfától, hogy a rájuk kirótt 341 forint adóból fennmaradt 316 forintot (mivel a város a költségeikre már átadott 25 forintot), mielőtt a nádor neheztelését magukra vonnák, fizessék meg.¹³⁷ Úgy tűnik, a leveleknek meglett a hatása, mivel négy nappal később a három adószedő már 206 forint megfizetéséről adott nyugtát Bártfának.¹³⁸ Sajnos további források hiányában nem tudjuk, hogy a város megfizette-e a maradék 110 forintot, és ha igen, mikor.

Selmecbánya. Tőke Kristóf zólyomi várnagy „áldozatos” munkájának köszönhetően a legjobban egy bányaváros (nem)fizetési hajlandósága adatolható a vizsgált (másfél évre nyúló) évből. A várnagyról annyit érdemes tudnunk, hogy Thurzó Elek állította a vár és uradalma élére; forrásainkban hol várnagyként, hol pedig kapitányként jelenik meg. Az év első pár hónapja Selmecbányán is hasonlóan telt, mint Bártfán: március 7-én a helytartó, 25-én ő

129 Helytartói oklt. 40.

130 DF 218 054 (Függelék 1. sz.).

131 DF 218 059 (Függelék 2. sz.).

132 Helytartói oklt. 75.; DF 218 071 (Függelék 3. sz.).

133 Helytartói oklt. 82.

134 Helytartói oklt. 97.; DF 218 082 (Függelék 9. sz.).

135 Sajnos ebből az évből nem maradt fenn nyugta erről.

136 DF 218 078 (Függelék 7. sz.).

137 DF 218 080 (Függelék 10. sz.).

138 DF 218 085 (Függelék 11. sz.).

és a kincstartó küldött felszólítást az adó azonnali megfizetésére,¹³⁹ de mindhiába. Kettőjük szerepét rövidesen Tőke Kristóf vette át: április 25-én arról tájékoztatta a várost, hogy a nádor és a kincstartó eddigi parancsaival szemben, amelyek szerint egyedül a kincstartó emberének fizessenek, mégse neki, hanem Hont megye adószedőjének, Maróti Jánosnak adják át a *subsidiomot*.¹⁴⁰ Korántsem meglepő módon e levélnek sem lett semmi foganatja, ezért a várnagy mintegy másfél hónappal később, június 7-én ismét írt a városnak. Eszerint értesítette őket, hogy a nádor és a kincstartó parancsa értelmében további haladékot nem adhat a fizetés alól, sőt Maróti Jánosnak Hont megye hatósága meghagyta Selmec birtokainak lefoglalását, amely alól csak akkor mentesülnek, ha ő megkapja tőlük az adót. Ezért kéri őket, hogy a *subsidium* összegét két napon belül küldjék el hozzá Zólyomba, mivel az összegyűjtött pénzt Budára kell vinnie urához, a kincstartóhoz. Egyúttal figyelmükbe ajánlotta Körmöcbánya példáját, amely Hans Alberttől (a Fuggerek budai ügyvivőjétől¹⁴¹) kért kölcsön e célra Budán.¹⁴² A várnagy levelének ismét nem lett foganatja, ezért Tőke tíz nap múlva újra tollat ragadott: figyelmeztette a várost nemfizetésének következményeire, jelezve nekik, hogy Maróti Jánost már nem sokáig tudja visszatartani birtokaik lefoglalásától. Ismét felhívta figyelmüket, hogy a többi város már fizetett, és a megye is meghagyta, hogy ő adja már át Maróti Jánosnak a pénzt; ezért kéri, írják meg, hogy tudnak-e fizetni, mivel Budára készül urához.¹⁴³ Mint látható, az eddigiekben idézett levelek kapcsán egyszer sem esett szó arról, hogy mekkora összeget kellett (volna) Selmecebányának fizetni az 1522. évi hadiadó címén. A felsorolt forrásokban ugyanis valóban nem neveztek meg ennek összegét. Ám mivel egyszer minden titokra fény derül, így történt ez városunk esetében is: június 23-án Tőke Kristóf várnagy végre félig-meddig megnyugodhatott (és mi is), mivel Selmecebánya képviselői 200 forintot átadtak neki a hadiadóból (*de presenti contributione seu subsidio*), jöllehet 90 forinttal továbbra is adósok maradtak.¹⁴⁴

Az adó maradék egyharmadának kifizetése azonban legalább olyan hosszasan halasztódott, mint az eredeti összeg nagyobbik részéé: a várnagy először egy héttel később, 1522. június 29-én szólította fel a várost a hátralék kifizetésére, egyúttal kérte őket, hogy nyilatkozzanak emberének, tudnak-e fizetni. Ha nem, akkor ő meghitelezi a pénzt nekik, mivel azt Budára kell vinnie.¹⁴⁵ Alig egy hónappal később a távol lévő Kristóf helyettese, az alvárnagy szólította fel Selmecet a tartozásuk – a levél szerint 88 forint – megfizetésére.¹⁴⁶ Az ügyben – mondhatni szokásosan – nem történt semmi, ezért augusztus 10-én

139 Helytartói oklt. 44., 52–53.

140 Helytartói oklt. 66.

141 Hermann Zs.: Államháztartás i. m. 304–305.

142 DF 267 088 (Függelék 5. sz.).

143 DF 286 907 (Függelék 6. sz.).

144 Helytartói oklt. 100.

145 Helytartói oklt. 110.

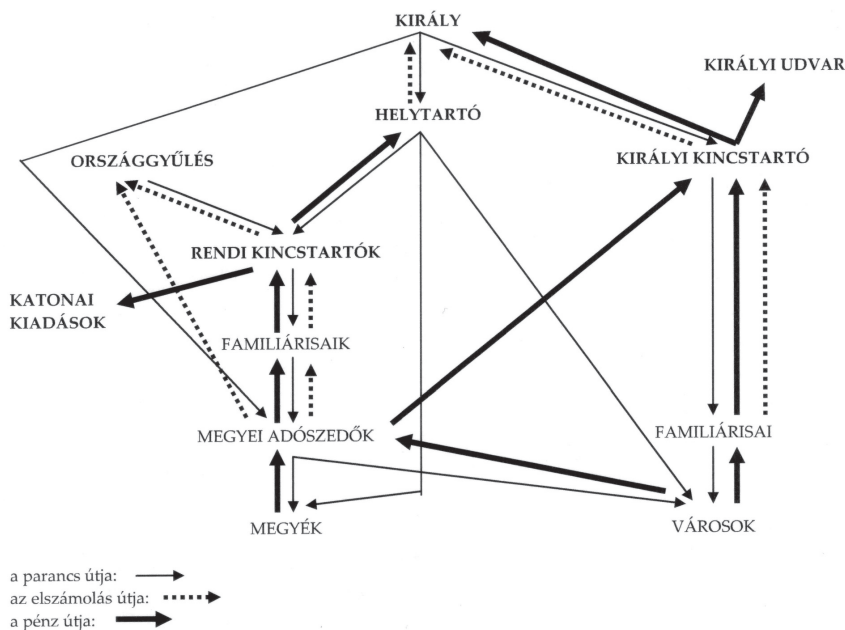
146 DF 286 905 (Függelék 12. sz.).

a várnagy egy másik ügyben kelt levelének végén jelezte a városnak, hogy igényt tart – ezúttal 89 forintnyi – pénzére.¹⁴⁷ A következő információk az ügyletről 1523 májusából van, amikor Tőke Kristóf elsámolt az alkincstartóval, Thurzó Elek familiárisával Liptó és Szepes megyék, valamint Selmec-, Baka- és Bélabánya városok adóhátralékával. Ekkor az utóbbi három város után még 38 forintot jegyeztek fel,¹⁴⁸ de hogy ebből mennyi jutott Selmecre, az ma már nem ismeretes.

A felsorolt konkrét példák alapján kijelenthetőnek látszik, hogy az adó beszedése, mégha nem is ment minden nehézség nélkül, sikeresen megtörtént: mind a szokásos *censust*, mind pedig a (rendkívüli) hadiadót behajtották a városokon, így Thurzó Elek 1523. évi számadásában az egyes városoknál szereplő összegek tényleges adatokon nyugszanak és – a minimálisan beszédhető – valós összegeket tartalmaznak.

A megyei és városi adószedés, illetve a rendi (országos) és királyi kincstartók működésének vizsgálata után, mielőtt rátérnék az év bevételeinek és kiadásainak összegszerűsítésére, célszerűnek látszik ábra formájában összefoglalni az 1522. év pénzügyigazgatási rendszerének általános sémáját (lásd a 2. ábrát).

2. ábra. Az 1522. év pénzügyigazgatási rendszere

147 DF 235 359 (Függelék 14. sz.).

148 DL 32 187 (Függelék 23. sz.).

II. A bevételek és a kiadások 1522-ben

A jelen fejezettel elérkeztünk tanulmányom legtöbb fejtörést okozó részéhez. A problémát az jelenti, hogy míg a királyi kincstartó tervezetéből meglehetősen pontos információkkal rendelkezünk a költségvetés mindkét oldaláról (bevétel: 228 053 forint),¹⁴⁹ addig az országos kincstartók által adminisztrált bevételek és kiadások tárgyában már közel sem vagyunk ilyen helyzetben. Egyfelől, mint láttuk, nem mindegyik kincstartótól ismerünk adójegyzékeket, amelyeket pedig ismerjük, azok is meglehetősen hiányosan maradtak fenn. Másfelől az ismert számadások segítségével sem tudjuk megmondani, hogy azok a teljes vagy csak a részösszegeket jelentik. Az országos kincstartók közül Verbóci István¹⁵⁰ és Kanizsai László¹⁵¹ számadásai, illetve Essegvári Ferenc¹⁵² nyugtái állnak csupán rendelkezésünkre. Ezek alapján a bevételek – hangsúlyoznom kell – részösszege 56 584,22 forint. E szám használhatatlanságát jól jelzi az 5. táblázatban szereplő megyékből beszedett adó – más forrásokkal is kiegészített – 64 792,265 forintos összege, amely azonban – mint azt már Nyitra megye példáján részletesen bemutattam – szintén messze áll a ténylegesen befolyt adótól (lásd a 11. táblázatot). Ugyanakkor a bevételek kiszámolásánál még egy már többször szóba hozott dolgot figyelembe kell venni: a telkenként vagy füstönként beszedett egyforintos adót a négy országos és a királyi kincstartó $\frac{3}{4}$ – $\frac{1}{4}$ arányban megosztották egymás között. Ez jelen esetben azt jelenti, hogy a Thurzó Elek költségvetésében szereplő összeget még növelnünk kell az országos kincstartók által beszedett forintok harmadával.

11. táblázat. A királyi és országos kincstartók által adminisztrált bevételek

	országos kincstartók				királyi kincstartó
	„Dunától nyugatra” eső megyék		„Dunától keletre” eső megyék		
	Kanizsai János	Essegvári Ferenc	Ráskai Gáspár	Verbóci István	Thurzó Elek
bevétel	11 081,72 ft	5084 ft	? ft	40 418,5 ft	228 056,54 ft + 21 597,4 + ⅓ x ft
	56 584,22 ft, az 5. táblázatban szereplő „teljes” összeg: 64 792,265 + x ft				
összesen	314 446,205 + x ft				

149 A bevétel esetében a budai kamarából származó jövedelemnél az 1522. évre vonatkozó 87 348,54 forintot vettem figyelembe az 1523. évre jósolt 50 000 forinttal szemben (Helytartói oklt. Függelék XIII. sz. [256–257.], vö. Hermann Zs.: Államháztartás i. m. 328.).

150 Helytartói oklt. Függelék III–IV., IX. sz. (238–242., 250–252.).

151 Helytartói oklt. Függelék V–VII., X–XII. sz. (243–247., 252–255.); DL 26 285 (Függelék 24. sz.).

152 Helytartói oklt. 103., 119.; DL 68 527 (Függelék 4. sz.); DL 68 536 (Függelék 15. sz.); DL 68 540 (Függelék 20. sz.); DL 26 285 (Függelék 24/9. sor).

A bevételek kifizetése, amint azt korábban már láttuk, két úton történt: a királyi kincstartó a királyi udvar költségeit fedezte, míg az országos kincstartók – az országgyűlés határozata értelmében – a végek védelmét finanszírozták. Mivel ők annyi forintot tudtak kifizetni, amennyit beszedtek, így a kiadások meghatározása révén lehetőségünk nyílik a bevételek összegének meghatározására is. Az előbbi mondat első fele persze az év elején még csak elvben teljesülhetett, hiszen az adóbevételek csak tavasszal kezdtek csordogálni. A két főparancsnok már február végén felfogadott 1500-1500 lovas, így a helyzet átmeneti megoldására Ráskai Gáspár és Verbőci István kincstartó kölcsönvett a királytól 3765 forintot.¹⁵³ Ha mármost az országos és királyi kincstartók számadásainak a kiadási oldalát tekintjük át, akkor érdemes a Magyar Királyság védelmének súlyát viselő főkapitányokkal és a bánokkal kezdeni.¹⁵⁴ Bátori István nádor évi fizetése (*sallarium*) 6000 forint volt. Királyi helytartósága és e minőségében 200 lovas tartására havi 1000, azaz 12 000 forintot kapott egy évre; az általa felfogadott 1500 könnyű fegyverzetű lovas fizetése (*sallarium*) és zsoldja (*stipendium*) három hónapra 12 700 forintot jelentett, de mivel őket is legalább hét hónapra vették fel, így 29 715 forintot tett ki. Mindezekon felül a temesi ispáni tiszttel járt még 10 000 forint (ez nyilván magába foglalta „tiszti” bandériuma legalább egy részének fizetését is),¹⁵⁵ azaz – elvben¹⁵⁶ – 57 353 forintot kellett kapnia. Szapolyai János erdélyi vajda évi fizetése 9000 forint volt; az általa tartott 1500 lovas fizetése és zsoldja fejében először hét hónapra, majd még kétszer három hónapra 54 715 forint, azaz összesen 63 715 forint járt (volna)¹⁵⁷ neki.¹⁵⁸ Következzenek a báni járandóságok (itt egyszerű helyzetben vagyunk, mivel csak Thurzó Elek számadásában található erre adat): a dalmát-horvát-szlavón, illetve a többi bán és gyalogosainak fizetése 29 600, a jajcaié 27 000, a szőrényi bán fizetése pedig 6400 forint volt.¹⁵⁹ Mindehhez még hozzáadhatunk legalább 16 000 forintot, amelyen különböző személyek fogadtak fel katonákat hosszabb-rövidebb időszakokra;¹⁶⁰ továbbá az ekkor már minden bizonnyal újjászervezett ezer naszádos fizetésére (24 000 forint)¹⁶¹ szánt pénzeket is. Mindezekkel együtt a személyi kiadások – kerekítve – legalább 224 000 forintot (de ennél minden bizonnyal jó néhány ezer forinttal többet) tettek ki. Összehasonlításképpen idézhetem az 1511. évi jegyzéket, amelyben, noha tartalmazza a parancsnokok fizetésén felül a három, 1521-ben

153 Helytartói oklt. 33.

154 Vö. Kubinyi András: A Szávaszentdemeter–Nagyolaszi győzelem 1523-ban. Adatok Mohács előzményéhez. In: Kubinyi A.: Nándorfehérvártól Mohácsig i. m. 128–132.

155 Helytartói oklt. 27., 238/1–2. (ez csak negyedév), 239/3., 239/28., 258/44. sorok. A 10 000 forint 12 hónapra mintegy 400 gyalogos vagy 300 lovas fizetésére lehetett elég.

156 A számadás szerint tartoztak neki 10 090 forinttal (Helytartói oklt. 240/30. sor).

157 A számadás szerint tartoztak neki 14 340 forinttal (Helytartói oklt. 240/62. sor).

158 Helytartói oklt. 258/43., 240/55–62. sorok.

159 Helytartói oklt. 258/45–47. sorok.

160 Helytartói oklt. 242/34–42., 46–49., 51–53. sorok.

161 Vö. Kubinyi A.: Szávaszentdemeter i. m. 129. Az erre szánt pénzt lásd Thurzó Elek kimutatásában (Helytartói oklt. 257/30. sor).

elveszett vár védőire fordítandó költségeket is, de *csak* a várakban állomásozó katonákkal, összesen kb. 6300 fővel számolt – 128 226 forintot szántak a végvári katonaságra.¹⁶²

A fenti 128 226 forintos összeget érdemes a másik, mégpedig a felfogadott zsoldosok számának oldaláról is megvizsgálnunk. A három határszakaszból kettő adata rendelkezésünkre áll, míg a harmadik, a bánok parancsnoksága alá tartozó katonák létszámát (mint minimumszámot) az 1513/1514 táján készült jegyzékből¹⁶³ vettem át. Ezek szerint a bánnak 2427 katonája (1657 lovas, 770 gyalogos), az Alsó Részek kapitányának 5743 katonája (3243 lovas, 2500 gyalogos), az erdélyi vajdának pedig 1508 lovasa volt az országos kincstartók zsoldján. Azaz a teljes déli határszakaszon minimum 6408 lovas és 3270 gyalogos (összesen 9678 katona) szolgált. A számadások alapján ismert mind a könnyűfegyverzetű lovasok (a nehézfegyverzetűekkel nem számolok, mivel ők elenyésző számban voltak jelen), mind a gyalogság járandósága: az előbbieket összesen (*stipendium* és *sallarium* címén) 2,83 forintot, az utóbbiak pedig 2 forintot kaptak havonta.¹⁶⁴ Kérdés azonban, hogy kik és mennyi ideig állomásoztak a határokon. Sajnos a horvát végek esetében konkrét adatokkal nem tudunk számolni, de a másik két határszakaszon elhelyezett zsoldosok, azokon belül is a lovasok nagy részének szolgálati idejét meg tudjuk határozni. Szapolyai János 1500 lovasa először hét hónapra, azután negyed-, majd újabb negyedévre, azaz 1522. február 14-től 1523. március 14-ig kapott fizetést.¹⁶⁵ Az Alsó Részek főkapitányának 1500 lovasa szintén februárban indult délre, és a számadásokból kihámozhatóan ők hét hónapig, szeptember 24-ig katonáskodtak.¹⁶⁶ A Szörénybe és Titelbe küldött 500, illetve 200 gyalogos legalább négy hónapra kapott zsoldot.¹⁶⁷ Podmanicki Mihály 1000 gyalogosa legalább másfél hónapra, Perényi Péter 500 lovasa két és fél hónapra, Kosztka Péter és Ártándi Pál 400-400 gyalogosa és az utóbbi 50 lovasa két és fél hónapra, a Pöstyéniek 100 lovasa két hónapra, Szentléleki István 50 lovasa pedig több mint négy hónapra, míg Verbóci István 50 lovasa fél évre volt felfogadva (rajtuk kívül még többen 6 és 50 fő közötti lovassal szolgáltak).¹⁶⁸ Ha mármost csak ezeket a nagyobb, biztosan kifizetett tételeket összeadjuk, a horvát végekre felfogadott katonák nélkül is több mint százezer forint adódik (lásd a 12. táblázatot).

162 Kubinyi A.: Szávaszentdemeter i. m. 125.

163 Kubinyi A.: Szávaszentdemeter i. m. 124.

164 Vö. Kubinyi A.: Szávaszentdemeter i. m. 130.

165 Helytartói oklt. 240/55–61. sorok. Ez pontosan megfelel annak, amit Szapolyai János 1522–1523. évi tevékenységéről tudunk (C. Tóth N.: Havasalföld, passim).

166 Helytartói oklt. 238/1–2., 239/3., 17., 24–28., 240/29–31. sorok.

167 Helytartói oklt. 242/34–37. sorok.

168 Sorrendben: Helytartói oklt. 242/38., 239/11., 247/18., 242/39–42., 46–47. sorok.

12. táblázat. A főbb zsoldosfogadók adatai

„parancsnok”	hány és milyen katoná	időtartam	összeg
Bátori István	1 500 lovas	7 hónap	29 715 ft
Szapolyai János	1 500 lovas	13 hónap	55 185 ft
? (Titel és Futak)	700 gyalogos	(4 hónap)	6 400 ft
Podmanicki Mihály	1 000 gyalogos	(kb. 1,5 hónap)	2 800 ft
Perényi Péter	500 lovas	(kb. 2,5 hónap)	3 500 ft
Kosztka Péter	400 gyalogos	(kb. 2,5 hónap)	2 000 ft
Ártándi Pál	400 gyalogos és 50 lovas	(kb. 2,5 hónap)	2 500 ft
Pöstyéni István és Ferenc	100 lovas	(2 hónap)	525 ft
Szentléleki István	50 lovas	(kb. 4,4 hónap)	625 ft
Verbőci István	50 lovas	(7 hónap)	1 000 ft
összesen:	3 750 lovas, 2 500 gyalogos		102 250 ft

Mindezek alapján könnyen kiszámítható, hogy mennyi zsoldoskatonát mekkora összegből lehetett fegyverben tartani. Éppen ezért a továbbiakban úgy számolok, hogy figyelembe vettem a számadásokban szereplő összes katonára vonatkozó adatot, a horvát végeken (1513/1514-ben) szolgálók létszámát, valamint a katonai parancsnokok éves fizetését is, így a temesi ispán 10 000 (Bátori nádori és helytartói fizetését jelen esetben nem számolom), az erdélyi vajda 9000, a dalmát-horvát-szlavón bán és zenggi kapitány 11 000,¹⁶⁹ a szörényi bán(ok) 6400 forintos járandóságát, azaz évi összesen 36 400 forintot, továbbá a sajkások évi fizetését, 24 000 forintot (lásd a 13. táblázatot; a dénárokat a kerekítés szabályai szerint forintokra váltottam, a táblázat ötödik és hatodik sorában nem bontottam hónapokra az összeget, mivel azt egy évre kapták).

¹⁶⁹ Az 1511-es számadásból származó adat (DL 21 279, pag. 2.) az 1523-as jegyzékben 29 600 forinttal szerepel (Helytartói oklt. 258/45. sor), de ebben már benne lehet az általuk tartott katonaság zsoldjának egy része is. (A 11 000 forintban biztosan nincs egy szál katoná sem, mivel az 1511-ben és 1513/1514-es jegyzékekben szereplő 1657 lovas és 770 gyalogos egyhavi zsoldja 6229 forint volt!)

13. táblázat. A zsold hónapokra bontott elvi összege 1522-ben

	forint						
	1 hónap	2 hónap	3 hónap	4 hónap	5 hónap	6 hónap	7 hónap
lovas (6 408)	18 135	36 270	54 405	72 450	90 675	108 810	126 945
gyalogos (3 270)	6 540	13 080	19 620	26 160	32 700	39 240	45 780
összesen (9 678)	24 675	49 350	74 025	98 610	123 375	148 050	172 725
parancsnokok	36 400						
naszádosok	24 000						
összesen	85 075	109 750	134 425	159 010	183 775	208 450	233 125

A fentebb leírt és táblázatokban idézett adatok alapján egyértelmű, hogy az országos kincstartók a végeket védő parancsnokok járandóságán túl a fel-fogadott zsoldosoknak átlagosan legalább hat hónapra adtak fizetést. Tegyük hozzá azonban, hogy a katonai kiadásokon belül a „személyi oldalra” kifizetett összeg – amely korántsem teljes, hiszen a várban állomásozó állandó katonaságról nincsenek adataink – csak az egyik, bár kétségtávol a nagyobb részt jelentette. A másik felét a megmaradt végvárak javítási és a Nándorfehérvár, Zimony, Szabács elvesztése után újonnan végvárrá előlépő Futak, Tittel és Pétervárad erősítési munkái tették ki.¹⁷⁰ Ezek költségeire semmilyen konkrét adatunk sincs, de összehasonlításképpen idézhetem Pécs (Pét) várának példáját, amelynek felújítására (*renovatio*) 1522 januárjában csak (!) a két építésvezető munkadíja fejében 1225 forint 8 dénárt fizettek.¹⁷¹ Így talán megengedhető, ha a várakra és a végvári vitézekre fordított – valójában: fordítandó – összeget nagyságrendileg 100 000 forint közelébe tesszük.

Nézzük ezután: hány forintnyi kiadást találunk a kincstartók számadásaiban? Kezdjük ismét a könnyebben megválaszolhatóval: Thurzó Elek királyi kincstartó tervezetében összesen 237 331 forint kiadással számolt, de ez tartalmazza az ország védelmét irányító parancsnokok és a naszádosok fizetésére fordítandó összeget is (106 000 forint). Ezt azonban, mivel 1522-ben a katonai kiadásokat a törvény szerint az országos kincstartók fizették, le kell vonnunk a teljes összegből. Ezért Thurzó Elek kincstartó jegyzékében 131 331 forint kiadás marad (ez a királyi udvar „működésének” mindenféle költsége). Ha mármost megnézzük az országos kincstartók kiadásait, azokban csak Verbőci István és Kanizsai László kifizetéseit találjuk meg. Verbőci számadásaiban 35 072 és 45 136,5 forint,¹⁷² míg Kanizsaiéban 13 364 forint¹⁷³, azaz összesen

170 Kubinyi A.: Szávaszentdemeter i. m. 131.

171 DL 106 083, 318. dia.

172 Helytartói oklt. Függelék III. és IV. sz.

173 Helytartói oklt. Függelék VI., VII., X. sz.

93 572,5 forint kiadás szerepel. Ideje összesíteni adatainkat annak érdekében, hogy meghatározhassuk az 1522. év teljes költségvetését (lásd a 14. táblázatot; a második sorban a számadásokban és a jegyzékben szereplő bevételként elkönyvelt forintok, a harmadik sorban ugyanezek alapján a kiadások, a negyedikben és a hatodikban a különbözet; az ötödikben pedig a fentebb kiszámolt „tényleges” kiadások állnak; a negyedik oszlopban az egyes sorok összesítése szerepel; az összegeket forintra kerekítettem).

14. táblázat. Az 1522. év bevételei és kiadásai

	országos kincstartók	királyi kincstartó	összesen
bevétel (a számadások alapján)	64 792 ft	249 654 ft	314 446 ft
kiadás (a számadások alapján)	93 572 ft	131 331 ft	224 903 ft
különbözet	–28 780 ft	+118 323 ft	+89 543 ft
„tényleges” kiadások	324 000 ft	131 331 ft	455 331 ft
különbözet	–259 208 ft	+118 323 ft	–140 885 ft

A vizsgált év költségvetése látszólag rettenetesen nagy hiánnyal zárt. A látszat azonban ezúttal is csal. Egyfelől, amint azt már többször hangsúlyoztam, a bevételi oldalról teljesen hiányzik a Ráskai Gáspár által beszedett adó összege, továbbá a nagyobbik rész hiányzik Kanizsai László, a kisebbik pedig Verbóci István jegyzékéből (mint emlékszünk rá, Essegvári Ferencről kizárólag nyugtákat ismerünk). A két-két országos kincstartó valószínűleg azonos „adózási erejű” területeket nyert el, azaz az általuk beszedett adónak nagyságrendileg egyeznie kellett. Talán még emlékszünk rá, hogy a Dunától nyugatra lévő területről, azaz Kanizsai László és Essegvári Ferenc kerületének tizenkét megyéjéből 16 166 forint, míg a Dunától keletre lévő területről, azaz Verbóci István (és Ráskai Gáspár) kerületének negyven megyéjéből 40 418 forint származott (lásd a 11. táblázatot). Ha és amennyiben a fentebbi feltételezést elfogadjuk, akkor a Verbóci István kincstartónál szereplő bevétel összegét négyszerezve megkapjuk a négy kincstartó által beszedett adó minimális nagyságát, kerekítve 160 000 forintot. A valóságban ennél nagyságrendekkel több pénzt szedtek be, hiszen amellet, hogy Thurzó Eleknek át kellett adni a behajtott adó negyedét – a jelen esetben 53 333 forintot –, hiányoznak az erdélyi és szlavóniai megyék adatai is.

Ez utóbbi kettőt némi óvatos számolgatással nagyságrendileg meg lehet határozni: a 7. táblázat adatai alapján elmondható, hogy 1522-ben az 1494/1495-ben kirótt adónak kb. 80 százalékát szedték be. Erdély esetében 1494-ben 31 442, 1495-ben 31 090 forintot róttak ki,¹⁷⁴ így 1522-ben kerekítve

¹⁷⁴ Engel, J. Ch.: Geschichte i. m. 38–39., 149.

24 000 forintot szedhettek be. Szlavónia esetében könnyebb helyzetben vagyunk, mivel Várdai Pál kincstartó jegyzékéből ismerjük az általuk 1523-ban fizetendő kamarahaszna (20 dénár) összegét (3000 forint), amely alapján 30 000 adóegység után fizethettek. Összehasonlításképpen 1494-ben 31 225, 1495-ben 29 390 telekre vetettek ki adót.¹⁷⁵ Mindez azt jelenti, hogy 1522-ben minden telek után félforintos adó kirovásával és 80 százalékos fizetési hajlandósággal számolva 12 000 forinttal számolhatunk. Összegezve tehát 1522-ben a kamarahaszna (25 dénár) és a *subsidium / contributio* (75 dénár) után – kerekítve – minimum 250 000 forintot szedtek be. Mivel a fenti két országrészben behajtott adóra semmilyen adatom sincsen, ezért a további számolásokban az ötvenkét megye után behajtott adóval (213 333 forint) fogok számolni.

A bevételekkel kapcsolatban leírtakon túl azt is el kell fogadnunk, hogy az országos kincstartók a kezeikhez eljutott pénzeket az utolsó dénárig elköltötték (ezt bizonyítják Kanizsai László fennmaradt számadásai, amelyekben szinte forintra megegyeznek a bevételek és kiadások¹⁷⁶), és mivel a katonák zsoldját nekik kellett fizetni, így joggal feltételezhető, hogy a részükre járó (minimum) 324 000 forint döntő részét valóban ők utalták ki.

A korábban leírtak fényében tehát az országos kincstartók adóbevételét (ezzel együtt Thurzó Elek bevételeit is) jelentősen felfelé kell módosítanunk. Nem beszélve most arról, hogy az általam érintett jövedelemforrásokon kívül az uralkodónak jelentős bevétele származott még a só eladásából, illetve a különböző üresedésben lévő főpapi székek után a királyi kincstárba befolyó pénzekből is, valamint az adott helyzetben az egyháziak által fizetendő forintok is az uralkodói jövedelmeket gyarapították.¹⁷⁷ Ezek összecszerűsítésétől, csakúgy, mint a folyamatosan újratermelődő adósságok felvételétől a kiadási oldalon ezúttal eltekintettem. Ugyanakkor a korábban gondolt 250 000 forintnál nagyságrendekkel magasabb összegű bevétel ellenére az 1522. év költségvetése deficittel zárt (lásd a 15. táblázatot).

A költségvetési hiány meglelte túl nagy meglepetést nem okozhat, hiszen az már akkoriban sem volt ritka, sőt a kor viszonyai között nem is jelentett komolyabb problémát,¹⁷⁸ kivéve Magyarországot. A Magyar Királyság államháztartásában ugyanis a török elleni végvárvonat fenntartása állandó, sőt évről évre súlyosbodó terhet jelentett: a katonai kiadások növekedése pedig magával hozta a tartozások halmozódását, és ezen az sem segített érdemben, hogy a tisztségviselők számtalan alkalommal elengedték követeléseik jelentős részét.

175 Engel, J. Ch.: Geschichte i. m. 37., 146.

176 Lásd például Solt és Tolna megyék adóbevételeinek számadását (Helytartói oklt. 245.).

177 Vö. Szatmári György esztergomi érseknek a Zemplén megyei egyháziakhoz szóló parancsával (Helytartói oklt. 72.).

178 Vö. Engel Pál: A magyar királyság jövedelmei Zsigmond korában. In: A tudomány szolgáltatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Budapest 1993. 30.

15. táblázat. Az 1522. év (minimális) elvi költségvetése

BEVÉTELEK			
királyi rendes jövedelmek		királyi rendkívüli jövedelem	
harmincadok	26 800 ft	az 52 megye egyforintos adója (min.): 213 333 ft (Erdéllyel és Szlavóniával min. 250 000 ft) ennek az országos kincstartók által adminisztrált, a 75 dénárnak megfelelő $\frac{3}{4}$ része: 160 000 ft	
városok adója	6 312 ft		
erdélyi szászok	22 700 ft		
erdélyi ötvened	4 000 ft		
zsidók adója	1 600 ft		
nagyszebeni cementáló	5 000 ft		
körmöci kamara	74 297 ft		
budai kamara	87 348 ft		
az egyforintos adó 25 dénáros része	53 333 ft		
összesen	281 390 ft	összesen (min.)	160 000 ft
összesen		441 390 ft	
KIADÁSOK			
királyi udvarra	131 331 ft	katonai kiadások (min.)	324 000 ft
összesen		455 331 ft	
EGYENLEG			
-13 942 ft			

III. Összegzés

Tanulmányom végén számot kell vetnem a vizsgált év „bevételi és kiadási oldalával”, illetve azzal, hogy mennyiben általánosíthatóak az 1522-ben tapasztalható folyamatok. Egyfelől rögtön le kell szögezmem, hogy az eddigi szakirodalom által az országos kincstartók működéséről kialakított kép téves. Kubinyi András szavait idézve ugyan „a négy rendi kincstartó igyekezett tisztességesen eleget tenni feladatának, mégis kudarcot vallottak. Kiderült, hogy a szakemberekből álló királyi pénzügyigazgatás még mindig jobban tudta el látni a feladatát. [...] A köznemesség tehát nem tudta amúgy is naiv pénzügyi elképzeléseit keresztül vinni.”¹⁷⁹ Ezt a források, legalábbis az 1522-es évben nem bizonyítják. Másfelől az sem igazolható, hogy az uralkodói jövedelmek a

179 Kubinyi A.: Magyarország hatalmasai i. m. 139.; vö. még Kubinyi A.: Politika és honvédelem a Jagellók Magyarországaiban. In: Kubinyi A.: Nándorfehérvártól Mohácsig i. m. 224–225.

Jagelló-királyok regnálása alatt folyamatosan csökkentek volna, hovatovább a Thurzó Elek-féle tervezetben szereplő összeg „teljességgel idealizált képet fest a Mohács előtti uralkodói pénzügyek állapotáról”.¹⁸⁰ Ezzel szemben az adószedés rendszere, mind a királyi kincstartó, mind pedig az országos, azaz a rendi kincstartók által irányított rendszer alapján véve *jól működött*: az adót rendben be tudták szedni, noha a fizetési hajlandóság, illetve a fizetés sebessége hagyott némi kívánnivalót maga után. Ezeket az anomáliákat azonban – amelyek részben a rendszer normális működésének tünetei, részben pedig minden adószedés velejárói voltak, hiszen adót senki sem szeretett fizetni – nem szabad eltúlozni, nagyságuk általában „optikai csalódás”. Az adózással kapcsolatos adatok ugyanis a forráspusztulás¹⁸¹ lencséjén keresztül jutottak el a kutatókhoz, döntő többségük pedig arról szól, hogy mit *nem* hajtottak végre az adózással kapcsolatos ügyekben. Éppen ezért fontos az 1522-es év vizsgálata, mivel az 1494–1495. évi számadásokon kívül más évekből nincsenek olyan érdemben felhasználható forrásaink, amelyek segítségével a Magyar Királyság költségvetésének mindkét oldalát a siker reményében rekonstruálhatnánk. Egy valamit azonban nagyon fontos hangsúlyozni: az 1522. évi országos kincstartói számadásokban szereplő adóösszegek nem használhatók fel sem a porta-, sem pedig a népességszám megállapítására. E számok egyedül az adóalap nagyságának meghatározására alkalmasak.

Az 1522. évben (és mint tudjuk, korábban, az 1491–1496-os években is) a portális, azaz a kamarahaszna és hadiadó címén szedett adókból származó jövedelmek összege (kb. 250–300 ezer forint) elérte a Mátyás király által – legalábbis a külföldi követjelentések szerint – ugyanebből behajtott pénzek nagyságát. (Természetesen az adóösszeg kiszámításánál figyelembe kell vennünk, hogy időközben megváltozott az adó adminisztrációja: a *banderiatus* urak a hadiadó felét katonáik fenntartására fordíthatták, ennek következtében a királyi kincstárba a beszedettből annyival kevesebb adó folyt be.) Összességében elmondható, hogy az eddig feltárt források nyomán nem tartható tovább a Jagelló-kori pénzügyek katasztrofális helyzetéről kialakított és előszeretettel hangsúlyozott kép: mind II. Ulászló, mind pedig fia, II. Lajos király (illetve főemberei) képesek voltak érvényt szerezni uralkodói akaratuknak, mégha ez természetesen nem is ment mindig egyszerűen és könnyen. Azt ugyanakkor a további vizsgálatoknak kell feltárniuk, hogy az 1522. évben tapasztalt – a korábbi szakirodalom fényében rendkívül magas – bevételek (és kiadások) mennyiben voltak esetiek, avagy általában ez volt a jellemző minden évre.

180 Hermann Zs.: Államháztartás i. m. 333. (A szerző pesszimista következtetései főleg annak tudhatók be, hogy „elfelejtette”, hogy a tervezet csak a rendes királyi jövedelmeket tartalmazza [vö. uo. 303., 306.], míg a kamarahaszna és a rendkívüli adó összege nincsen benne.).

181 Itt elsősorban nem a szokásos okokra (tatár, török stb. csapatok pusztítása) gondolok, hanem arra, hogy a jegyzékeket nem kellett egy időpontra túl megőrizni, így minden bizonytal, miután nem volt rájuk szükség, egyszerűen kidobták; mindez egyúttal azt is jelenti, hogy az ismert kamarahaszna- és más egyéb számadások nagymértékben a véletlennek köszönhetik fennmaradásukat.

A költségvetés bevételi oldalával kapcsolatban különösebb hiányérzetünk nem lehet, azonban a virtuális egyenleg ennek ellenére is a negatív tartományban zárt: a királyi és a rendi kincstartók által beszedett adót az utolsó utáni forintig elköltötték. Vajon teljesült-e a kitűzött cél? A közkeletű vélekedések szerint nem maradt pénz semmire (amint arra Bornemissza János 1523. március eleji levelei¹⁸² vagy éppen Burgio 1526. évi követjelentései nyomán szokás gondolni¹⁸³), mivel az 1522. évi adót a királyi helytartó, Bátori István nádor elsikkasztotta,¹⁸⁴ vagy ha nem ezért, akkor az országos kincstartók hozzá nem értése és hanyag kezelése miatt.¹⁸⁵ Az igazság – mondhatjuk – sajnos nem ez, hanem az irdatlan méretű hadikiadások. Az ország a nándorfehérvári vár elvesztése utáni év(ek)ben ugyanis a szultáni seregek mindent elsöprő támadásától rettegett, és annak elhárítására igyekeztek minden eszközt bevetni. Egyfelől az 1521. évi törvény értelmében megváltoztatták a katonai struktúrát, azaz zsoldos katonákra bízta a határ aktív védelmét – ez valójában azt jelentette, hogy a *banderiatus* urak nem tarthatták meg a hadiadó felét és nem fizethették katonáikat, hanem az országos kincstartók fizették azokat – és gyakorlatilag mindenkit adófizetésre köteleztek. Másfelől pedig tudván azt, hogy az így befolyó jövedelmek – mivel jelentős és időben érkező külföldi segílyre nem volt reális kilátás – elégtelenek lesznek az 1522. év hadikiadásaira, illetve az előző évi katonai felvonulás utólagos finanszírozására, ténylegesen is belevágtak az 1521 nyarán elhatározott pénzrontásba. A „pénzreform” az első években, azaz 1522-ben és 1523-ban sikeres volt, lélegzetvételhez juttatta a kincstartót, de 1524-ben és 1525-ben már valószínűleg – a határozószó használatát az indokolja, hogy ezt még senki sem vizsgálta – hátrányosan hatott az ország pénzügyi helyzetére.

A királyság belső erőforrásainak a déli határok megvédése érdekében történő „csúcsrajáratása”, amely ekkor már – a szreberniki bánág 1512. évi elvesztése, valamint az azt követő sikertelen béketárgyalások miatt állandósuló hadiállapot okán¹⁸⁶ – mintegy évtizede tartott, „elégette” a királyi jövedelmeket. Ez minden bizonnyal még a kisebbik baj lett volna, hiszen az ország

182 Helytartói oklt. 182–185.; vö. *Kubinyi A.*: Szávaszentdemeter i. m. 131.

183 Antonio Burgio pápai követ a pápai pénzeket nem adta át a védelmet irányító főuraknak vagy a kincstárnak, hanem maga fogadott fel katonákat (Mohács Magyarországa. Báró Burgio pápai követ jelentései. Fordította Bartoniek Emma. Budapest 1926. 57., 95., 108.), mindezt szokás azzal magyarázni, hogy a pénzt egyébként nem fordították volna katonai célokra azok, akiknek kiutalták. Ez kétségtől elölfordulhatott, hiszen az udvar állandóan tartozott a katonai parancsnokok fizetésével, zsoldjával, akik jobb híján minden bizonnyal ebből pótolták az elmaradt járandóságait.

184 Szabó D.: II. Lajos-kori ogy. i. m. 61.

185 Lásd a korábban idézett irodalmat, illetve *Nagy István*: A Magyar Kamara és a királyi pénzügyigazgatás fejlődése Mohács után 1528–1686. Budapest 2015. 15.

186 Vö. *Kubinyi A.*: Szávaszentdemeter i. m. passim; *Fodor Pál – Dávid Géza*: Magyar–török béketárgyalások 1512–1514-ben. Történelmi Szemle 36. (1994) 218.

gazdasági teljesítőképessége bőven elviselte azt.¹⁸⁷ A nagyobbik baj a nemesség (régí kategóriával: köznemesség) hitének megrendülése volt az elitben, és ennek nyomán a nemesi közvéleményben kialakuló elitellenesség (például a királyi udvar felesleges költségei, multságok)¹⁸⁸ és ezzel együtt az adófizetés hajlandóságának csökkenése, a „minek fizetni, ha nem történik semmi” nézet kialakulása, aminek következménye az országgyűléseken (1511, 1518, 1521) rendi kincstartók állítása az adójövedelmek felhasználásának felügyeletére, és persze nem utolsósorban a török elleni támadó hadjárat mindenáron való szorgalmazása.¹⁸⁹

Alig pár mondattal feljebb azt írtam, hogy a rendi kincstartói intézmény jól működött, mai szemmel beváltotta a hozzáfűzött elvárásokat. Az 1523. májusi országgyűlésen, majd az azt követő három évben történt belpolitikai események (a nádor és más tisztségviselők országgyűléseken történt többszöri leváltása, az elit különböző szövetkezései)¹⁹⁰ azonban azt mutatják, hogy a kortársak kudarcként ítélték meg azt. Ráadásul a pár évvel későbbi mohácsi tragédia (amely véleményem szerint csak a szultán más hadszíntereken való lekötöttsége miatt nem következett be évtizeddel korábban) végleg eldöntötte a kérdés megítélését. A kortársak és az utókor számára könnyebb volt magyarázatot találni az eseményekre abban, hogy az ország Jagelló-kori eliteje nem teljesítette kötelességét, szétzilálta az ország irányítását, ellopta a királyi jövedelmeket és mindezek következményeként lezüllesztette az ország haderejét, amely így nem volt képes ellenállni a török seregnek,¹⁹¹ mint elismerni, hogy az ország (tegyük hozzá, Európa bármely más állama) minden erejét latba vetve is csak ennyire és nem többre volt képes.

187 Vö. *Nógrády Árpád*: „Az elakadt fejlődés”. In: *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Szerk. C. Tóth Norbert, Neumann Tibor. Budapest 2015. 26–27.

188 Vö. *Kubinyi András*: A királyi udvar kormányzati szerepe Mohács előtt. Budapest é. n. 7–10.

189 Lásd erre részletesen *Kubinyi András*: Politikai vitakultúra a Mohács előtti Magyarországon. In: *Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. Almási Tibor, Draskóczy István, Jancsó Éva. Budapest 2005. (Studia professoris – professor studiorum) 172–175. (Nagyszombati Márton, Geszti László költeményei, Császár Mihály naplója), 183–187. (Bácsi Ferenc levele); valamint *Benda Kálmán*: A magyar nemzeti hivatástudat története (A XV–XVII. században). Budapest 1937. 19–22., 30–36.

190 Lásd ezekre részletesen *Kubinyi András*: Országgyűlési küzdelmek Magyarországon 1523–1525-ben. In: „Honoris causa” *Tanulmányok Engel Pál emlékére*. Szerk. Neumann Tibor, Rácz György. Budapest–Piliscsaba 2009. 125–148.

191 Vö. *B. Szabó János*: Mohács. Régi kérdések – új válaszok. A Magyar Királyság hadserege az 1526. évi mohácsi csatában. Budapest 2015. 19–20.

Függelék

Az 1522. évi adó adminisztrációjával kapcsolatos eddig kiadatlan források¹⁹²

1

1522. március 16. Buda.

Thurzó Elek királyi kincstartó levele Bártfa városához. Amint a nádor is a király teljes felhatalmazásával, most ő is meghagyja, hogy az ez évi adót azonnal fizessék meg emberének.

Papíron, a hátlaapon záró papírfelzetes gyűrűspecst. Štátny archív v Poprade Pobočka Bardejov, Bártfa város levéltára: Középkori gyűjtemény 5123 (DF 218 054).

Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis ceterisque civibus civitatis Barthffensis, amicis nobis dilectis.

Prudentes et circumspecti amici nobis dilecti! Ex litteris domini palatini cum presentibus vobis exhibendis intelligetis necessitates confiniorum huius regni, et quid vobis sua magnificentia de hoc mandavit in persona et auctoritate regie maiestatis, qua nunc fungitur, ita nos quoque de voluntate sue maiestatis rogamus vos et etiam committimus vobis, quatinus statim visis presentibus pecuniam presentis subsidii, si quam de vestri medio exegistis, ad manus hominis nostri, presentium ostensoris dare velitis et debeatis, si autem nondum exegistis, extunc, quam citissime, de medio vestri exigere et ad manus dicti hominis nostri dare velitis et debeatis, secus facere non presummat. Presentes vero superinde pro vestra reservetis expeditione, de illa autem summa, quam ad manus hominis nostri dederitis, dabit vobis idem homo noster litteras expeditorias. Datum Bude, in dominica Reminiscere, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Alexius Thwrzo
thezaurarius regius etc.

Alexius Thurzo
thezaurarius regius
manu propria¹

¹ Az aláírás más kézzel.

192 A kiadottakat lásd a tanulmány jegyzeteiben. A levelek és a számadás íróinak helyesírását nem egységesítettem.

2

1522. április 13. Buda.

Thurzó Elek királyi kincstartó és főkamarászmester levele Bártfa / Kassa városához. Mivel a múltkori alkalommal arra hivatkozva, hogy a megye még nem rótta ki rájuk az adót, nem fizették azt ki emberének, Acél Jánosnak; mivel mint megtudta, ez már megtörtént, ezért a jelen évi adójukat késlekedés nélkül adják át újból elküldött emberének, Acél Jánosnak.

Papíron, a hátlapján záró papírfelzetes gyűrűspecst. Štátny archív v Poprade Pobočka Bardejov, Bártfa város levéltára: Középkori gyűjtemény 5128 (DF 218 059) – A Kassához szóló példány szintén papíron, a hátlapján záró gyűrűspecst. Archív mesta Košíc, Collectio Schwartzbachiana 1045 (DF 271 101).

Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis ceterisque civibus¹ civitatis Barthffensis / Cassoviensis, amicis nobis honorandis.

Prudentes et circumspecti amici nobis honorandi! Superioribus diebus miseramus ad vos nobilem Iohannem Aczel, hominem et familiarem nostrum pro pecuniis presentis subsidii de medio vestri provenire debendis, quas tunc ad manus illius non restituistis allegando civitatem istam per dicatores istius comitatus nondum esse dicatam et quia intelligimus post hac iam illam dicatam esse et connumeratam. Propterea rogamus vos et de voluntate et mandato regie maiestatis, domini nostri gratiosissimi vobis etiam committimus, quem ad modum etiam dominus palatinus antea vobis per litteras suas commiserat et mandaverat, quatinus statim visis presentibus predictum subsidium de vestri medio, quam citissime, exigere et illud ad manus predicti Iohannis Aczel, hominis nostri nobis apportans dare et assignare velitis et debeatis, ut illo urgentissimis necessitatibus et periculis castrorum finittimorum vel saltem in parte providere possumus. Secus igitur ne feceritis, presentes autem unacum prioribus pro vestra superinde poteritis reservare expeditionem. Datum Bude, in dominica Ramispalmarum, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Alexius Thwrzo de Bethlenfalwa
thesaurarius et magister cubicularius
regie maiestatis etc.

Alexius Thurzo
thesaurarius regius
manu propria²

¹ A szó a kassai példányban tollban maradt. ² Az aláírás más kézzel.

3

1522. május 13. Buda.

Thurzó Elek királyi kincstartó és főkamarászmester levele Bártfa városához. Amint a nádor is a király teljes felhatalmazásával, most ő is meghagyja, hogy az ez évi adót azonnal fizessék meg emberének.

Papíron, a hátlapján záró papírfelzetes gyűrűspecst. Štátny archív v Poprade Pobočka Bardejov, Bártfa város levéltára: Középkori gyűjtemény 5140 (DF 218 071).

Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis ceterisque civibus civitatis Barthffensis, amicis nobis honorandis.

Prudentes et circumspecti amici nobis honorandi! Ex litteris domini palatini cum presentibus vobis exhibendis latius intelligetis, quid sua magnifico (minatio) ex autoritate et in persona regie maiestatis vobis mandet. Propterea nos quoque de voluntate et mandato regie maiestatis, domini nostri gratiosissimi harum serie vobis committimus, quatenus statim visis presentibus universas pecunias presentis subsidii, que de vestri medio regie maiestati provenire debent, absque omni ulteriori mora et excusatione extradare et ad manus hominis nostri, presentium scilicet ostensoris dare et assignare velitis et debeatis, ut illis periculis, que castris finitimis omni presidio destitutis maxima undique imminet, tempestive providere et succurrere, et alias etiam multiplices sue maiestatis necessitates et regni, quam citissime, ordinare possimus, secus ne feceritis. Presentes autem pro vestra poteritis reservare expeditione. Datum Bude, feria tertia proxima post dominicam Iubilare, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Alexius Thwrzo de Bethlenfalwa

thezaurarius et magister cubiculariorum regie maiestatis etc.

4

1522. május 21. Fülek.

Sávolyi Józsa Miklós és Devecseri Choron András veszprémi adószedők oklevelé 1535 forint átadásáról Kanizsai László és Essegvári Ferenc országos kincstartóknak.

Papíron, a szöveg alatt két, zöld viaszba nyomott papírfelzetes gyűrűspecst. DL 68 527 (Kisfaludy cs. idősebb ága lt.).

Nos Nicolaus Josa de Sawol et Andreas Choron de Dewecher dicatores presentis subsidii comitatus Wesprimiensis damus pro memoria recognoscimusque per presentes ad manus magnifici domini Ladislai de Kanysa et egregii Francisci de Essegwara, regni Hungarie thezaurarii paratis in peccuniis

puta Alemannicalibus, Bohemicalibus et aliis generibus peccuniarum pronunc currentium mille quingentos et triginta quinque florenos dedisse et assignasse presentesque litteras nostras super ipsa assignatione peccuniali testimoniales sub nostris sigillis dedimus et concessimus. Datum in Fylek, feria quarta proxima ante festum Beati Urbani pape, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

5

1522. június 7. Zólyom vára.

Tőke Kristóf (zólyomi várnagy) levele Selmezbánya városához. A nádor és kincstartó levele értelmében az adót hétfőre küldjék el hozzá Zólyomba, különben lefoglalhatja javaikat. A körmöcbányaiak már kifizették adójukat és ők is küldjék el neki, mivel kedden Budára szándékozik menni urához.

Papíron, a hátlapján záró gyűrűspecst. Štátny archív v Banskej Bystrici Pobočka Banská Štiavnica, Selmezbánya város levéltára: Selmezbánya város tanácsa: Selmezbánya és Bélabánya oklevelei 115 (DF 267 088).

Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus civitatis Sembniciensis, dominis et vicinis honorandis.

Circumspecti domini michi honorandi! Est michi commissum ex litteris et de mandato dominorum palatini et thesaurarii, ut cum primum videro et perlegero litteras suarum dominationum magnificarum presens subsidium die noctuque a civitatibus proveniendi absque omni intermissione ad Budam portare deberem. Sedis etiam Honttensis Iohanni Marolthy commisit, ut non contradicat solum modo, ut manibus meis assigneretur. Idcirco peto et rogo, si vultis et cupitis indignationem dominorum palatini et thesaurarii evadere et non vultis aliquem periclitationem sustinere, extunc ad feriam secundam¹, hoc est ad diem crastinam, prefatum subsidium huc ad Zoleum afferre velitis et teneamini, alias certi sitis, si ad feriam secundam non importabitis, omnia bona vestra occupabuntur, nam domini Crempniczienses Bude a domino Iohanne Alber mutuo levarunt, et Bude domino thesaurario medio notarii sui effective exolverunt, nobis quoque de facto relationem facere velitis, quia ego feria 3^a ad Budam cogor ad dominum nostrum gratiosissimum cum dicto subsidio descendere. Ex castro Zoliensi, sabbato tempore pacis² 1522.

Christopherus Theke

¹ Jún. 9. ² A kelet feloldása a várnagy 1522. jún. 10-i levele alapján történt (Helytartói oklt. 91.).

1522. június 17. Zólyom vára.

Tőke Kristóf zólyomi várnagy levele Selmechányához. Csatolta Maróti János honti adószedő levelét, ismételten felhívja figyelmüket az adó mielőbbi megfizetésére, mivel egyrészt a többi város már megfizette, másrészt nem fizetésük következményeit nekik kell viselniük.

Papíron, a hátlapján záró gyűrűspecst. Štátny archív v Banskej Bystrici Pobočka Banská Štiavnica, Selmechánya város levéltára: Selmechánya város tanácsa: Oklevelek és iratok I-100 (93) (DF 286 907).

Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus civitatis Stebnicz, dominis et amicis honorandis.

Circumspecti domini nobis honorandi! Litteras Io(hannis) Marothi hic in litteris inclusis ad vos misimus, quorum tenorem bene intelligetis, quid nobis scribit. Propterea ego miror de vobis, quod in exolutione tantam moram protrahere soletis. Videtis bene, quod Iohannes de Maroth conatur vobis dampnum inferre de rebus abnegatis et vellet, quod ego pro rebus abnegatis eidem promitterem et satisfacerem, sed ego nobis quicquam sibi promittere. Scripsisset etiam vobis litteras, ut michi prefatum subsidium dare et assignare debuissetis, sed causa illius non dedero, donec ego de cellatis rebus et bonis satisfecero. Ideo, si dampnum evadere cupitis, extunc prefatum subsidium fumatim dicatum quamprimum huc ad Zoleum importare velitis et debeatis, alias cogor de rebus cellatis et abnegatis iuxta articulos ordinatum satisfacere. Tandem, si solvere recusabitis, ego illi promittam de negatis rebus satisfacere et tandem quoque nolitis, velitis coacti, vos solvere oportebit mira res, quod vos plus Iohanni Marothy, quam michi, aut litteris dominorum palatini et thesaurarii regie maiestatis credere soletis, cum tamen etiam est in sede Honthensi eidem Iohanni Marothy commissum, ut absque omni difficultate manibus meis dictum subsidium dare committat, omnes enim civitates iam dudum solverunt preter vos, ideo michi rescribite, si vultis de dicto subsidio nobis correspondere aut non, quia cogor descendere ad Budam post dominum meum gratiosissimum, quod, si quid dampni ex huiusmodi manibus nostris subsidii eveniret, promitto vobis pro dampno litteras I(ohannis) Marothy remittite michi. In spem valete felicissime. Ex castro Zoliensi, feria 3^a post Trinitatis 1522.

Christophorus Theke
castellanus castri Zoliensis

7

1522. június 22.

Becskeházi Acél János, Thurzó Elek királyi kincstartó famulusa bizonyítja, hogy Bártfa városa a birtokai után az adó fejében 100 forintot lefizetett.

Papíron, a szöveg alatt gyűrűspecst. Štátny archív v Poprade Pobočka Bardejov, Bártfa város levéltára: Középkori gyűjtemény 5147 (DF 218 078).

Ego Iohannes Aczel de Beczkehaza famulus magnifici domini, domini Alexi Turzonis thesaurarii regie maiestatis fateor per presentes me accepisse ex civibus de Bartfa florenos I^C de subsidio regie maiestatis, quos dicaverunt nobiles die dominico post corporis Christi, quare ex voluntate domini mei gratiosi domini Turzonis thesaurarii regii reddo eos commitum et expeditum ex hiis I^C florenis testimonio huius scripti, nam mea propria et munemine¹ proprii mei sigilli die, quo supra, anno Domini 1522.

A mellette lévő cédulán: Item dominus Iohannes civis Barthphensis solvit fumos de possessionibus Barthphensibus videlicet Sarapatack, Malczo, Gerlaho, Aranpathack, Venecze, Lwkavycza, LenarthWagas, Rokytho plenarie.

¹ Az oklevélben különírva: „m unemine” alakban.

8

1522. július 2. Buda.

Thurzó Elek királyi kincstartó nyugtatja Kassa városát az adó fejében átadott 648 forintról.

Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes gyűrűspecst. Archív mesta Košíc, Collectio Schwarzenbachiana 1047 (DF 271 103).

Nos Alexius Thwrzo de Bethlenfalwa thesaurarius et magister cubiculariorum regie maiestatis etc. recognoscimus per presentes litteras nostras, quod prudentes et circumspecti iudex et iurati ceterique cives civitatis Cassoviensis de presenti subsidio predictae civitatis Cassoviensis dederunt ad manus nostras florenos sexingentos et quadraginta octo, super quibus eosdem committos et expeditos reddidimus et commisimus, immo reddimus et committimus harum nostrarum subscriptione manus nostre sigilloque nostro consignatarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Bude, in festo visitationis Beatissime Virginis Marie, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Alexius Thurzo
thesaurarius regius
manu propria¹

¹ Az aláírás más kézzel.

1522. július 4. Buda.

Thurzó Elek királyi kincstartó és főkamarásmester levele Bártfa városához. Amint a nádor, most ő is meghagyja nekik, hogy az ez évi adót mindenféle kifogás nélkül fizessék meg emberének.

Papíron, a hátlapján záró papírfelzetes gyűrűspecst. Štátny archív v Poprade Pobočka Bardejov, Bártfa város levéltára: Középkori gyűjtemény 5151 (DF 218 082).

Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis ceterisque civibus civitatis Barthffensis, amicis nobis honorandis.

Prudentes et circumspecti amici nobis honorandi! Ex litteris domini palatini cum presentibus vobis exhibendis latius intelligetis, quid sua magnifico(minatio) de presenti subsidio, quod de vestri medio regie maiestati provenire debet, scribit, quare nos quoque rogamus vos et nichilominus de voluntate et mandato regie maiestatis, domini nostri gratiosissimi vobis committimus, quatinus statim visis presentibus predictum subsidium iuxta contenta litterarum domini palatini preter ulteriorem moram et difficultatem ad manus hominis nostri, presentium scilicet ostensoris dare velitis et debeatis, ut illo extremis necessitatibus et periculis castrorum finittimorum cito et tempestive providere possimus. Alioquin, si quid periculi predictis castris per difficultatem vestram evenierit, id nemini, nisi vobis et negligencie vestre imputari potest, secus ne feceritis. Presentes autem poteritis reservare expeditione. Datum Bude, feria sexta proxima post festum visitationis Beatissime Virginis Marie, anno 1522.

Alexius Thwrzo de Bethlenfalwa
thesaurarius et magister cubicularius
regie maiestatis etc.

Alexius Thurzo
thesaurarius regius
manu propria¹

¹ Az aláírás más kézzel.

1522. július 4. Eperjes.

Varjúfalvi Varjú János, Sebesi Tamás és Berzevici János sárosi adószedők felszólítják Bártfa városát, hogy az adójukból megegyezésük alapján a költségeikre adott 25 forintot felüli 316 forintot fizessék meg.

Papíron, a hátlapján záró papírfelzetes gyűrűspecst. Štátny archív v Poprade Pobočka Bardejov, Bártfa város levéltára: Középkori gyűjtemény 5149 (DF 218 080).

Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus civitatis de Bartpha, dominis et amicis nobis honorandis.

Prudentes et circumspecti domini et amici nobis honorandi! Post salutem recordare poterint d(ominationes) v(estras), dum hiis elapsis diebus in medium vestrum d(ominationum) ad rectificandam presentem taxam contra Thurcos editam accesseramus, eotunc cum d(ominatione) v(estra) perfecimus et conclusimus, quod demptis illis viginti quinque florenis, quos d(ominatio) v(estra) nobis ad expensas dederat et ex quo etiam d(ominatio) v(estra) nos bene tractavit, solum modo d(ominationem) v(estram) ad florenos III^C et sexdecim relaxavimus et ex quo etiam dominus palatinus indignationem suam ad d(ominationes) v(estras) iniecerat. Vestre d(ominationes) in eo rogatum habeant comitatum, ut ab indignatione ipsius domini palatini v(estras) d(ominationes) eliberarent, scit eadem, quod mox comitatus penes vestras d(ominationes) deputaverat et miserant certos fratres suos ad suam magnificentiam et ipse ad supplicationem eiusdem comitatus indignationem suam ab eisdem removit et deinceps iam d(ominationes) v(estre) nullus fatigas et expensas facere habent, de quo credimus d(ominationes) v(estras) in nullo a comitatu seperari et alienari. Quare rogamus v(estras) d(ominationes), quatinus velint eadem iam illas pecunias singulis diebus ad manus nostras infra portare, ut possemus, cum eis intrare, ne vestris d(ominationibus) et nobis etiam ulterius exinde aliqua indignatio eveniat vel ne etiam deinceps unacum vestris d(ominationibus) pluris fatigas et expensas habeant et ut comitatus etiam de cetero fortius et libentius penes d(ominationes) v(estras) insurgere valeant. Nam intelleximus, quod d(ominationes) v(estre) yllam concordiam, quam inter se habuimus, iam alio modo interpretarentur et nobis sentitur, quoniam et illa inter alia defalcavimus, quos nobis d(ominatio) v(estra) ad expensas dederat, iam primo d(ominatio) v(estra) id quod unavice perfecimus, mutatur alio modo nobis, quid ad hoc velint v(estre) d(ominationes) computare cum illa summa, quam habetis, ut supra illa summa sit, et ad hoc etiam cum illis maiorem summam habere possumus. Rogamus iterum v(estras) d(ominationes), ne eadem secus fecerit et easdem bene valere optamus. Ex civitate Eperyes, feria sexta proxima post festum visitationis Beate Marie Virginis, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Iohannes Wario de Wariofalwa,
Thomas de Sebes et Iohannes
de Berzewiche dicatores comitatus Saros

11

1522. július 8. Sebes.

Varjúfalvi Varjú János sárosi alispán, Sebesi Tamás és Berzevici János sárosi adószedők nyugtatják Bártfa városát az adó fejében átadott 206 forinttról.

Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes gyűrűspecst. Štátny archív v Poprade Pobočka Bardejov, Bártfa város levéltára: Középkori gyűjtemény 5153 (DF 218 085) – A hátlapon: *Anno 1522 fl. 206.*

Nos Iohannes Waryw vicecomes comitatus de Saros, Thomas de Sebes et Iohannes de Berzewyche dicatores presentis contributionis contra Thurcos per totum regnum tam super nobiles, quam liberas civitates regie maiestatis in dieta pro festo Beate Elizabeth editum damus pro memoria, quod circumspecti viri iudex et iurati de Bartha(!) feria tertia inter octavas visitationis Beate Marie Virginis ad Elizabeth presenti taxa ratione fumus dederunt et assigna(ve)runt ad manus nostras florenos ducentos et sex in nova moneta et Polonicali, tamen super quibus ducentis et sex florenis eosdem iudicem et iuratos committimus expeditos, quitos et absolutos. In cuius rei memoriam presentes litteras nostras eisdem dominis duximus concedendas. Datum in possessione Sebes, die quo supra, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

12

1522. július 25. Zólyom vára.

Strausz Gábor zólyomi alvárnagy levele Selmechányához. A jelen évi adóból megmaradt 88 forint hátralékukat késlekedés nélkül küldjék el neki.

Papíron, a hátlapján záró gyűrűspecst. Štátny archív v Banskej Bystrici Pobočka Banská Štiavnica, Selmechánya város levéltára: Selmechánya város tanácsa: Oklevelek és iratok I-98 (DF 286 905).

Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus civitatis Sebnicziensis, dominis et amicis mihi honorandis.

Circumspecti domini amici et vicini michi honorandi! Post salutem nupe rime dominus Cristoforus Theka misit et dedit ad vestras d(ominationes) h(onorandas) suas litteras ex parte restantia presentis contributionis videlicet florenorum LXXXVIII, quos mansistis debiti in discessu ad Cassoviam et illas pecunias commisit, ut hodierna die peditibus castris pro ipsorum sallariis distribuere debuissimus. Vos enim diversas facitis excusationes et alegatis diversis paupertatibus et inopiis fore oppressis memorare super promissa vestra, propterea rogo vestras d(ominationes) et amicitias, quatenus visis et

acceptis presentibus statim velitis prefatas restantias nobis per aliquem vestrum fidelem transmittere, ut ego valeam prefatis peditibus et familie castri satisfacere, alias sitis certi, quod si solvere non curaveritis, dampnum non evadetis cum indignatione domini nostri gratiosissimi, domini thesaurarii, nec dominus Cristoforus postquam domum revererit, vestris d(ominationibus) h(onorandis) pro bono habebit, rogo igitur transmittere non postponite, ut ego familiam contentari valeam. Ex castro Zoliensi, in festo Iacobi apostoli 1522.

Gabriel Straws
vicecastellanus Zoliensis

13

1522. július 26. Sebes.

Varjúfalvi Varjú János, Sebesi Tamás és Berzevici János sárosi adószedők nyugtatják Eperjes városát az adó fejében átadott 263 forintról.

Papíron, a szöveg alatt három papírfelzetes gyűrűspecst. Štátny archív v Poprade Pobočka Prešov, Eperjes város levéltára: Középkori gyűjtemény 1087 (DF 229 691).

Nos Iohannes Waryw de Warwfalwa necnon Thomas de Sebes et Iohannes de Berzewiche dicatores presentis connumerationis et dicationis subsidii per hoc totum regnum contra Thurcos editum memorie commendamus per presentes, quod prudentes ac circumspecti iudex et iurati cives de civitate Eperyes de presenti dicatione et connumeratione ratione fumus dicari pro finali integrali solutioni de tota civitate predicta Eperyes nobis dederunt et assignaverunt florenos ducentos et sexaginta tres, in cuius rei testimonium presentes litteras nostras sigillis nostris consignatas eisdem iudici et iuratis civibus duximus concedendas. Datum in Sebes, sabato proximo, in festo Beate Anne matris Marie, anno Domini 1522.

14

1522. augusztus 10. Zólyom.

Tőke Kristóf zólyomi kapitány levele Selmechányához bizonyos ügyben. A levél „utóiratában” figyelmezteti őket 89 forintos tartozásuk mihamarabbi megfizetésére.

Papíron, a hátlapján záró gyűrűspecst. Štátny archív v Banskej Bystrici Pobočka Banská Štiavnica, Selmechánya város levéltára: Selmechánya város tanácsa: Az Országos Levéltár által visszaadott oklevelek és iratok 2-705 (DF 235 359).

Prudentibus ac circumspectis dominis iudici ac iuratis civitatis Sebnicensis¹, dominis observandis.

Prudentes ac circumspecti domini, amici honorandi! Litteras, pro quibus miseratis ad me hominem vestrum, modo vestris d(ominationibus) remittere non potui, licet, sint scripte, sed ex quo hodie sedis iudiciaria non fuit, sigilla ad illas impressa non sunt. Aliud etiam est, quod universitas nobilium pro ista causa misit certos nobiles, qui nomine universorum petent magistrum Stephanum Werbewczy, ne novam consuetudinem inducat et instituat. Ideo vestre d(ominationes) non faciant pro illis litteris expensis plures, quia ego, dum parate fuerint, vestris d(ominationibus) remittam, valete. Ex veteri Zolio, in festo Laurentii 1522.

Christoferus Thewke capitaneus Zoliensis

Rogo d(ominationes) vestre, remittant mihi meas
pecunias vobis mutuatas, videlicet florenos
nonaginta minus uno, si vultis
me vobis pro amico fore.

¹ Előtte kihúzza: *Cremni*.

15

1522. augusztus 23. Buda.

Kakati Pál deák és Zarkany-i Károly deák esztergomi adószedők oklevele 800 forint átadásáról Essegvári Ferenc országos kincstartónak.

Papíron, a szöveg alatt zöld viaszba nyomott papírfelzetes gyűrűspecst. DL 68 536 (Kisfaludy cs. idősebb ága lt.).

Nos Paulus litteratus de Kakath et Karolus de Zarkan dicatores comitatus Strigoniensis fatemur per presentes, quod nos sabbato, in vigilia Beati Bartholomei apostoli egregio domino Francisco de Essegwar, thesaurario regni dedimus et assignavimus in paratis pecuniis florenos octingentos harum litterarum nostrarum mediante. Datum eodem die antedicto¹, in civitate Budensi, anno Domino millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Paulus litteratus de
Kakath manu propria

¹ A szó olvasata bizonytalan, mivel takarja az őrzőhely pecsétje.

16

1522. szeptember 10. Garadna.

Szendi Miklós abaúji adószedő bizonyítja, hogy Ruszka és Forró birtokok adója fejében 54, illetve 53 forintot átvett.

Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes gyűrűspecst. Archív mesta Košic, Collectio Schwartzenbachiana 1035 (DF 271 092).

Ego Nicholaus de Send dicator comitatus Abauivariensis fateor et recognosco per presentes accepisse et levasse de presenti subsidio fumatim videlicet Rwska florenos LIV et de Forro florenos LIII sub sigillo meo proprio sigillatum. Datum in Garadna, feria quarta post festum nativitatis Marie, anno Domini 1522.

17

1522. december 16. Nyitraváralja.

Onori László nyitrai alispán és a négy szolgabíró meg a megyei nemesség egyeteme bizonyítja, hogy Salgói Mihály és Apponyi Péter adószedők 5658,5 forintot és 31 dénárt átadtak nekik.

Papíron, a szöveg alatt öt gyűrűspecst darabjai. Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, Történeti intézet iratgyűjtemény 96 (DF 250 506).

Nos Ladislaus de Onor vicecomes et quattuor iudices ac universitas nobilium comitatus Nitriensis recognoscimus et fatemur per presentes, quod egregii Michael de Salgo et Petrus de Apon dicatores preteriti subsidii per regnicolas unanimi votam ad defensionem huius regni ordinati per nos firmissimo sub iuramento electi et deputati in executionem dicationemque et exactionem eiusdem subsidii in omnium bonis bene, probe et fideliter, tanquam veri et fideles dicatores processerunt, dicarunt et exegerunt sumamque pecuniarum florenos $V\frac{1}{2}^M$ $I\frac{1}{2}^C$ $VIII\frac{1}{2}$ et denarios XXXI ad manus ipsorum accumularunt eandemque sumam, quo necessitates huius regni expostularunt, distribuerunt, super quibus nobis rectam rationem bonumque et iustum compotum reddiderunt. Unde nos ad plenum contenti eosdem superinde uti veras et fideles dicatores committos et expeditos damus, reddimus et committimus modisque omnibus absolutos, harum nostrarum vigore et testimonio sigillis nostris consignoramur litterarum mediante. Datum in suburbio civitatis Nitriensis, feria tertia proxima post festum Beate Lucie virginis, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

18

1523. január 14. Buda.

Bátori István nádor és helytartó levele Kisvárdai János bodrogi ispánhoz. Zoltai János királyi familiáris kérésére azzal adatta vissza lefoglalt birtokait, hogy február 2-ig megegyezik a megyei adószedőkkel. Tartsa be a határidőt, mert nem tűri el újbóli engedetlenségét.

Lyukas papíron, a hátlapján vörös viaszba nyomott záró gyűrűspecstét nyoma. DL 82 601 (Zichy cs. zsélyi lt. 4-1716.).

Egregio Ioanni de Kyswarda comiti comitatus de Bodrog, domino et fratri nobis honorando.

Egregie domine frater nobis honorande! Quoniam nos ad singularem petitionem egregii Ioannis Zolthay familiaris aule regie maiestatis bona vestra occupata, eidem remittenda concessimus ita tamen, ut usque festum purificationis Beatissime Virginis Marie nunc venturum cum dicatoribus illius comitatus tam ratione [... ..]e, quam etiam prioris contributionis concordare et [... ..]em facere debeatis, nam die et termino ipso [... ..]o vobis nequaquam pati volumus, sed rursum id [... ..] volumus, quoniam exinde iuste meruisse videberis, [secus] igitur nulla ratione facturis. Ex Buda, feria quarta [proxi]ma post festum Beati Pauli primiheremite, anno Domini [15]23.

Stephanus de Bathor palatinus
et locumtenens regie maiestatis etc.

19

1523. március 19. Herbortya.

Csebi Pogány Zsigmond máramarosi ispán nyugtatja familiárisait, Vajnági Mercse Jakab és Kricsfalvi Miklós megyei adószedőket, hogy a múlt évi adóval rendben elszámoltak neki.

Foltos, lyukas papíron, a szöveg alatt zöld viaszba nyomott gyűrűspecstét nyoma. DL 86 757 (Teleki cs. gyömrői lt.) – Regesztáját lásd *Iványi Béla: A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára. Szeged 1931. 217/514. sz.*

Nos Sigismundus Pogan de Cheb etc., damus pro memoria, quod nobiles Iacobus Merche de Waynag et Nicolaus de Krychfalwa, familiares nostri posita cum eisdem vera et recta ratione de et super dica unius floreni in comitatu Maromorosienzi anno proxime elapso per portas numerati et dicati sufficientem atque nobis condignam dederunt rationem, de qua eosdem Iacobum Merche et Nicolaum de Krychfalwa demptis florenis centum et tribus, quos

hiidem pro ipsorum sallariis, expensis iudicium nobilium quoque et vicecomitum istius eiusdem comitatus sallariis similiter recepissent et distribuisent, committos et plenarie expeditos modis omnibus reddidimus et dedimus, immo reddimus et damus modo premissis harum nostrarum vigore et testimonio [litter]arum mediante. Datum ex Herborthya, feria q[uint]a¹ proxima post dominicam Letare, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo tertio.

Sigismundus Pogan
manu propria etc.

¹ A regeszta kiadójának kiegészítése.

20

1523. március 29. Székesfehérvár.

Ben(é)te János és Menyődi Izsaiás fejéri adószedők oklevele 48 forint átadásáról Essegvári Ferenc országos kincstartónak.

Papíron, a szöveg utolsó sorában két, zöld viaszba nyomott gyűrűspecst darabjai. DL 68 540 (Kisfaludy cs. idősebb ága lt.).

Nos Iohannes Benethe ac Ysayas de Menyod dicatores presentis subsidii comitatus Albensis fatemur et recognoscimus per presentes litteras nostras sigillo nostro proprio roboratas dedisse ad manus egregii domini Francisci de Essegwar thezawrarii regni de presenti contributione dicti comitatus Albensis florenos quatragesima octo. Datum Alberegali, die dominico Ramispalmarum, anno Domini 1523.

21

1523. május 17. Buda.

Asszonyfalvi Ostfi László és Szecsődi Gáspár vasi adószedők oklevele 450 forint átadásáról Kanizsai László országos kincstartónak, amelyet aztán parancsára azonnal átadtak Szapolyai János erdélyi vajdának.

Felül hiányos papíron, a szöveg alatt zöld viaszba nyomott papírfelzetes gyűrűspecst. DL 68 541 (Kisfaludy cs. idősebb ága lt.).

Nos [La]dislaus Hosthffi de Azzonfalwa et Caspar de Zechewd dicatores comitatus Castriferrei recognoscimus per presentes, quod nos dominico die proximo post festum Beate Sophie de contributione dicti comitatus per nos dicati et exacti manibus magnifici domini Ladislai de Kanysa thezaurarii reg-

ni Hungarie etc. quadringentos et quinquaginta florenos assignavimus, quos die eodem de voluntate et commissione eiusdem domini Ladislai etc. domino vayvode Transsilvanyensi dedimus harum nostrarum litterarum testimonio mediante. Datum Bude, die suprascripto, anno etc. 1523.

Ladislaus Hosthffi
manu propria

22

1523. május 22. Buda.

Várdai Pál veszprémi és Désházi István knini püspökök, Mecsei György királyi tanácsos, illetve a többiek, akik az adóbehajtás számadásait ellenőrző bizottság tagjai, bizonyítják, hogy a Torna megyei adószedők átadtak 717,5 forintot, amelyből 10 forintot túlfizetés miatt visszaadtak nekik.

Papíron, a szöveg alatt két vörös viaszba nyomott gyűrűspecst, a bal oldali Várdai Pálé, a jobb oldali Désházi Istváné. DL 25 682 (Magyar Kamara Archívuma, Archivum familiae Nadasdy).

Nos Paulus episcopus Wespimiensis, Stephanus Deeshazy electus Tinniensis, Georgius de Meche (!) consiliarius regie maiestatis et alii exactores rationis subsidii regni Hungarie universalis recognoscimus per presentes, quod egregii Benedictus Nadasdy et Iohannes Kewzegy dicatores comitatus Thornensis dederunt nobis in ratione registri sui de subsidio eiusdem comitatus florenos septingentos ac decem et septem cum medio, in quorum exitu invenimus eosdem superflue exposuisse florenos decem, quos nobis de facto restituerunt. In cuius rei testimonium dedimus eisdem has litteras nostras sigillis dictorum dominorum episcoporum signatas in castro Budensi, feria sexta ante festum penthecostes, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo tertio.

23

1523. május 27. Buda.

Kisserjéni Ferenc királyi alkincstartó bizonyítja, hogy Tőke Kristóf zólyomi várnagy az előző évi adó fejében mondott vár javaiból, Selmec-, Baka- és Bélabánya, Szepes és Liptó megyék hátraléka fejében összesen 105 forintot átadott (a hátlapi, más kézzel írt feljegyzés szerint a nyugta „103 forintról szól, hibázik két forintban”).

Papíron, a szöveg alatt papírfelzetes gyűrűs gemmapecséttel. DL 32 187 (Teőke cs.) – A hátlapján alul: *Super fl. IC III, error est in fl. II.*

Nos Franciscus de Kysseryen vicethezaurarius regie maiestatis recognoscimus per presentes, quod egregius Cristoferus Thewke castellanus castri Zoliensis dedit in certis annis ad manus nostras nostras de bonis dicti castri florenos viginti novem cum medio, de civitatibus Sebnicia, Bakabanya et Belabanya florenos triginta octo, de pecuniis restantibus comitatus Scepusiensis florenos viginti quinque, de comitatu Lypthoviensi florenos duodecim cum medio, qui simul computando faciunt florenos centum et quinque, super quibus omnibus eundem Cristoferum committum reddimus et expeditum, immo r[ed]damus et committamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum, feria quarta post festum penthecostes, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo tertio.

Franciscus litteratus
vicethezaurarius manu propria

24

1522. július 13.–1523. február 14.

Kanizsai László országos kincstartó emberének az elszámolása a Baranya, Somogy, Sopron, Vas és Zala megyék adójából történt kifizetésekről.

Hat darab kétrét hajtott és összefűzött vízjeles papírlap hat oldalán, amelynek 2., 5–6. oldala üres, több kéz írásával. DL 26 285 (Magyar Kamara Archivuma, Archivum familiae Nadasy).

tétel	szöveg	összegek	megjegyzés
1	(p.1) Registrum factum super expensis de salario meo		
2	Michael litteratus dedit	fl. I ^C XXVIII, den. XXXVI.	
3	in diversas minerum		
4	(p. 3) 1522 fl. II½ ^C in Fylek.		
5	<i>Item¹ Franciscus Lady in Fylek ad diversa nostra negotia exposuit, prout in suo registro clarius continetur, in Felek</i>	fl. II½ ^C .	
6	<i>Item Bude per Michaellem litteratum et in via exposite sunt circa festum Margarete (júl. 13.)</i>	fl. LXII.	
7	<i>Item eotunc Bwde Anthonius Itallo pro antiquis suis debitis dati sunt</i>	fl. LX.	

tétel	szöveg	összegek	megjegyzés
8	<i>Item ad manus nostras id Michael litteratus assignavit in Sarwar quos dedimus consorti nostre</i>	flor. I ^C XXVIII,	
9	Item de comitatu Soproniensi de bonis nostris in sortem sallarii mei per Franciscum Esegwari dati sunt: tenetur aduc ipse	fl. III½ ^C XXXVI, fl. XIII.	
10	Item de pecuniis videlicet Simigiensi Bwde in meum servitium	fl. I½ ^C XX.	Helytartói oklt. 246/5. sor.
11	Item de pecuniis comittatus Castriferrey pro se	fl. I½ ^C minus fl. VI.	
12	Item dominico ² die ante festum Colomani (okt. 12.) de pecuniis comittatus Zaladiensi ad se accepi	fl. VII ^C LXXXI.	Helytartói oklt. 247/15. sor.
13	Item dominus Gaspar de Raska dedit in sortem servitii mei	fl. II½ ^C .	
14	Item ad stipendia mea de presenti contributione videlicet de comittatu de Baranya accepi	fl. I ^C .	
15	Item feria secunda ante festum Beate Elizabet (nov. 17.) ad servitium meum accepi de pecuniis Baranya	fl. I ^C XXV.	
16	(p. 4) Item de pecuniis comitatus Simigiensis, quas Stephanus Hwzar attullerat in Lewka in sortem servitia mea accepi	fl. XLV. ³	Helytartói oklt. 247/22. sor.
17	Item de pecuniis comittatus Zaladiensis ad rationem accepi	fl. LVIII½.	Helytartói oklt. 247/20. sor.
18	Item de pecuniis comitatus Baranya ad rationem nostram accepimus	fl. I½ ^C XXIII½ den. XXII.	
19	Item Stephanus Hwzar de comitatu Simigiensi attullit nobis videlicet ad rationem sallarii nostram.	fl. LIII,	Helytartói oklt. 247/25. sor.
20	Item de comitatu Baranya accepimus pro se videlicet sallario nostro	fl. LXXXII den. XXVIII.	

tétel	szöveg	összegek	megjegyzés
21	<i>Item pro salario meo per Stephanum Hwzar accepimus</i>	fl. XL.	
22	Item ego ⁴ ipse pro salario meo accepi	fl. XL.	
23	Item Stephanus Hwzar dedit manibus nostris ad rationem nostram	fl. III ^C minus fl. XXX.	
24	Anthonius presbiter dedit manibus nostris ad rationem nostram	fl. III ^C .	
25	Summa totius levati facit	flor. III ^M II½ ^C XLVII½. ⁵	
26	(p. 7) Exitus pecuniarum videlicet salarii mey		
27	Item primo idem quos portaverunt ad Fylek.	fl. II½ ^C ,	
28	<i>Item expensis pecuniis Franciscus litteratus ibidem exposuit</i>	fl. L.	A tételeket lásd fentebb az 5–8. sorokban!
29	<i>Item Bwde circas festum Margarethe (júl. 13.) Anthonio Itallo pro antiquis suis debitis</i>	fl. LX.	
30	<i>Item per Michaellem litteratum tunc Bwde nobis agentibus et ad alia quoque negotia exposite sunt</i>	fl. LXII.	
31	<i>Item in Sarwar id Michael litteratus dedit nobis, quos per⁶ se exposuimus</i>	fl. I ^C XXVIII den. XXXVI.	
32	Exitus fl. IIII½ ^C (den.) XXXVI. ⁷		
33	Item exposite sunt per Anthonium presbiterum pro in suo registro clarius constat.		
34	Item exitus ⁸ fl. II ^C (den.) XX Simigiensis.		
35	Item Sandrino Seney	fl. XX.	
36	Item Farkas tum ad stipendia sua, tum ad expensas versus dominum Iohannem Dragfy	fl. VII.	
37	Item ad Novam Civitatem pro emendis panum	fl. VI.	
38	Item pro se tum domine Ursule	fl. VII.	
39	(p. 8) Item Iohanni Wydaz ad Zegedinum pro expensis	fl. XV.	
40	Item feria tertia ante festum Colomani (okt. 7.) Georgio Kawasy	fl. X.	
41	Item nutrici filie nostre	fl. III	
42	Item ad nundinas in Kewzeg pro telis rwbeis	fl II.	

tétel	szöveg	összegek	megjegyzés
43	Item in festo Ursule virginis (okt. 21.) in Lewka Georgio Kawasy	fl. XXVI.	
44	Item Ambrosio Chernyl pro expensis	fl. VIII.	
45	Item ex eisdem pecuniis Bernardo Zelesthey ad Sabbas(?)	fl. XXVIII.	
46	Item Georgio Kawasy in vigilia Simonis et Iude (okt. 27.) in Lewka	fl. X den. XXV.	
47	Item Bernaldo Zelesthey ad Chemeled	fl. II.	
48	Item die Animarum (nov. 2.) in Lewka Georgio Kawasy	fl. XIII.	
49	<i>Item feria die dominico ante festum Martini (nov. 9.) in Lewka Georgio Kawasy</i>	fl. XLI½.	
50	Item in festo Beate Katerine virginis (nov. 25.) Anderko expensas ad Septhe	fl. I½.	
51	(p. 9) Exitus fl. II ^C Castriphererey		
52	Item didimus domino Bernardo ad solvendum debitum pro domino episcopo Wiennensi	fl. I ^C minus fl. VI.	
53	Exitus fl. II½ ^{C.9}		
54	Item Bernaldo de Henney ad solvendo debitos in Newburg	fl. II ^C .	
55	Item Georgio Kawasy in festo Emerici ducis (nov. 5.) in Lewka	fl. XXXV.	
56	Item feria 4 ^a post Martini (nov. 12.) Vetule et Valentino Dezw pro emendys bobus	fl. XI½.	
57	Item Tarrody pro expensis ad Franciscum Lady	fl. I.	
58	Item in festo Beate Elizabet (nov. 19.) perdidit	fl. ½.	
59	Exitus pecuniarum fl. I ^C de Baronya		
60	Item Anthonius presbiter exposuit in via tum ibi manendo a feria 4 ^a post festum exaltatione(!) Sancte Crucis (szept. 17.) usque festum Beati Martini confessoris (nov. 11.) usque domum, prout in suo registro clarius constat	fl. XLIII den. LXXVII.	
61	Item feria secunda ante festum Elizabet (nov. 17.) Francisco Wathay ad distribuendum familiaribus pro stipendis ipsorum de pecuniis de Baranya	fl. I ^C LXXX.	

tétel	szöveg	összegek	megjegyzés
62	(p. 10) Exitus fl. XLVI. ¹⁰		
63	Item ad manus Georgii Kawasy ex eisdem dedi ratione negotii nostri	fl. XXIII. ¹¹	
64	Cetera exposuit Stephanus Hwzar	fl. XXII. ¹²	
65	Item die dominico proximo ante festum Beati Colomani (okt. 12.) Michael Kysfalwdi in oppido Kapornak pecunias menstruales ad rationem meam familiaribus meis, videlicet Paulo Kusthani, Martino Keweskwthy, Iohanni Laky, Georgio Zychy, Benedicto Werthesy, Stephano Hwzar dedit quiquidem fuerunt cum homine regie maiestatis.	fl. XXV.	Helytartói oklt. 246/12. sor.
66	Item idem Michael accepit ad expensas feria quarta ante festum Beati Dionisii (okt. 8.)	fl. II den. XXV.	
67	Item alia vice feria quarta ¹³ post Colomani (okt. 15.) barbitonsori ad expensas ad d(ominum) m(agnificum) in Waswar	den. XX.	
68	Item in festo Beati Michaelis archangelis (szept. 29.) fratribus maioribus in Kanysa commorantibus propter bona hereditaria dedimus	fl. LXXX.	
69	Item Bernardo Heney dum profectus erat ad Newbwrgam ratione expensarum dedimus	fl. XX.	
70	Item dominus magnificus circa festum assumptionis Marie Virginis (aug. 15.) exposuit ad diversa negotia sue m(agnificentie)	fl. XLVII den. XXXVI.	
71	Item feria sexta post circumcissione Domini (1523. jan. 2.) fratribus pro testamento in Lewka	fl. I ^C .	
72	(p. 11) Item Michaelli litterato ad Wiennensiem pro debitis domini Iohannis Kanysay	fl. LVIII½.	
73	Item die dominico, in profesto ¹⁴ Beati Pauli conversionis (1523. jan. 25.) Anthonio Seredi ad domum Gywla	den. LXXV.	
74	Item feria secunda, in festo purificationis Marie virginis (1523. febr. 2.) in Chorna Bernardus Zelesthei distribuit pecunias mensuales	fl. VIII.	
75	Item circa festum purificationis Beatissime Virginis Marie (1523. febr. 2.) ad diversa negotia fecit exponere dominus magnificus, ut patet in registro	fl. I ^C VI den. X.	

tétel	szöveg	összegek	megjegyzés
76	Item alia vice circa festum Beati Valentini (1523. febr. 14.) dominus magnificus fecit exponere, ut habetur clarius in registro ad necessitates sue magnificentie	fl. LXXV ¹ / ₂ den. XXX.	
77	Item Iohanni Pekri in subsidium per Franciscum Vathay	fl. XXXII.	

¹ A kurzívval szedett sorok utólag áthúzva.

² Előtte kihúzva: *eodem die*.

³ Javítva XXVIII-ből.

⁴ Előtte kihúzva: *Stephanus*.

⁵ Valójában 3207 forint.

⁶ Előtte kihúzva: *dedimus*.

⁷ Valójában 550 forint 36 dénár.

⁸ Előtte kihúzva: *de pecuniis*.

⁹ Valójában 248 forint.

¹⁰ Előtte áthúzva: XXVIII; az összeg helyesen 200 forint 25 dénár.

¹¹ Az összeg utólag beszúrva.

¹² Az egész sor utólag beszúrva.

¹³ A lehúzott *tertia* alá írva.

¹⁴ Helyesen *festo* kellene, mivel ebben az évben az ünnep vasárnapra esett (1522-ben pedig szombatra).

